

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: Τομέα Ιστορίας και Θεωρίας του Δικαίου

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Φιλοσοφία του Δικαίου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Σωκράτη Σπυρίδωνος Μεργιανού

Α.Μ. : 7340011518007

Επιβλέποντες:

Ονοματεπώνυμα επιβλεπόντων

α) Βασίλειος Βουτσάκης

β) Φίλιππος Βασιλόγιαννης

γ) Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου

Αθήνα, 2019

Copyright © [Σωκράτης Μεργιανός, 17-12-2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ...σελ. 2-3
2. ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ: ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ...σελ. 4-7
3. ΑΠΟΤΕΛΕΙ Ο ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ ΕΝΑ PRO TANTO ΣΦΑΛΜΑ;
...σελ. 8-11
4. ΑΝΤΙΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ(ΕΝΤΑΣΗ, ΘΕΩΡΙΕΣ,
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ)...σελ.12-29
5. ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΚΛΗΡΟΥ ΚΑΙ ΗΠΙΟΥ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΥ...σελ.30-37
6. «ΚΑΝΤΙΑΝΟΣ» ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ...σελ.38-40
7. ΕΥΘΕΙΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΥ (ΚΟΝΛΥ, ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ
ΤΕΛΕΙΟΚΡΑΤΙΑ)...σελ.41-45
8. ΘΕΣΗ ΕΝΣΤΕΡΝΙΣΜΟΥ...σελ.46-50
9. ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ(ΜΙΑ ΙΔΙΑΤΕΡΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ)...σελ.51-57
10. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ...σελ.58-61
11. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ...σελ.62-63

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Πατερναλισμός εμπλέκεται σε βαθιά ζητήματα κανονιστικής ηθικής και πολιτικής φιλοσοφίας, καθώς και αναζήτησης της σημασίας και της φύσης εννοιών όπως η αυτονομία και η ελευθερία. Η αναμφισβήτητη θεωρητική πολυπλοκότητα του πατερναλισμού δεν αποτελεί τον μοναδικό λόγο διατήρησης θερμού του ενδιαφέροντος για έναν νεότερο διάλογο γύρω από εκείνον που αναζωπυρώθηκε το 1957¹ και διατηρεί τη φλόγα του μέχρι και σήμερα με την εισδοχή νέων επιχειρημάτων, παραμέτρων και παραδειγμάτων πιθανής εφαρμογής, αλλά και μιας προσπάθειας προσδιορισμού του τι πράγματι ο πατερναλισμός περιλαμβάνει. Ένας κύριος λόγος της διατήρησης του προαναφερθέντος διαλόγου έγκειται στις πρακτικές του συνέπειες και εφαρμογές και στον καθορισμό πολιτικών που καθορίζουν τη σχέση κράτους και ατόμων με τη θέσπιση των αποκαλούμενων πατερναλιστικών νόμων (legal paternalism). Στις έννομες τάξεις διαφόρων χωρών η θέσπιση πατερναλιστικών νόμων, αμφισβητείται εξαιτίας αυτού ακριβώς του χαρακτηριστικού τους και υπό το φόβο γιγάντωσης ενός κράτους γκουβερνάντα.

Οι συζητήσεις σχετικά με τον πατερναλισμό (τουλάχιστον το σκληρό πατερναλισμό, η έννοια του οποίου θα απασχολήσει την εργασία μας), συνήθως δεν αφορούν το εάν καθίσταται προβληματικός, αλλά το πόσο προβληματικός είναι.

Αφότου γίνει αναφορά στην έννοια του πατερναλισμού και στα προβλήματα που εκείνος θέτει, καθώς και σε βασικές έννοιες όπως η αυτονομία, η ουδετερότητα, η αγαθοβουλία (αναγκαίες πριν την ευθεία αναμέτρηση με τον πατερναλισμό), σκοπό της παρούσας εργασίας αποτελεί η ανάδειξη της προβληματικής περί της θεωρήσεως του πατερναλισμού ως ενός

---

¹ The contemporary debate on paternalism was ignited by the debate between Patrick Devlin and H.L.H. Hart following the 1957 report of the U.K. Wolfenden committee, recommending that homosexual behavior between consenting adults in private should no longer be a criminal offence. Devlin was critical of this recommendation, arguing that homosexual acts harm the moral fabric of society and can in the long run lead to its disintegration. Hart, supporting the recommendation, argues that Devlin's unacceptable legal moralism must be distinguished from acceptable legal paternalism. In defending paternalism, Hart argues that Mill had been overly optimistic in assuming that individuals are the best judges of their own interest and act accordingly. He points to inadequate attention to consequences, transitory desires, inner psychological compulsion and subtle manipulation by others. Kalle Grill, *Paternalism* In Chadwick, R (ed.) *Encyclopedia of Applied Ethics* 2d ed., Elsevier, σελ 3.

pro tanto σφάλματος και του αν δύναται να εναρμονιστεί με το πνεύμα μιας φιλελεύθερης δημοκρατικής κοινωνίας. Προς το σκοπό αυτόν θα αναλυθούν αντιπατερναλιστικά επιχειρήματα, ο αντίλογος και η διαβάθμισή τους, ο διαχωρισμός του σκληρού από τον ήπιο πατερναλισμό και η σημασία του διαχωρισμού, ενώ θα γίνει μνεία στον αποκαλούμενο καντιανό πατερναλισμό. Επίσης, θα παρατεθούν επιχειρήματα που ξεκινούν εξ αρχής από την υπεράσπιση του εξαναγκαστικού πατερναλισμού βασισμένα κυρίως σε τελειοκρατικές και ωφελιμιστικές απόψεις. Τέλος, θα πραγματοποιηθεί αναφορά στη θέση ενστερνισμού (endorsement thesis) .

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει έναν κεφάλαιο εφαρμογής και στο επίκεντρο του προβληματισμού τίθεται η χρήση των ναρκωτικών και η σχέση τους με τον πατερναλισμό. Τη θεματική των ναρκωτικών σκεπάζει ένα πέπλο υπερβολής, συσκοτισμού και χωρίς διακρίσεις αντιμετώπισης, καθώς και πολιτικών σκοπιμοτήτων. Τα ναρκωτικά χρήζουν διαφορετικής αντιμετώπισης από άλλες συμπεριφορές που τροφοδοτούν ή θα ήταν δυνατό να τροφοδοτήσουν πατερναλιστικούς νόμους; Φιλόσοφοι που έχουν ασχοληθεί εκτενώς και σε σημαντικό επίπεδο με τον πατερναλισμό γενικά και με το νομικό πατερναλισμό συγκεκριμένα, όπως ο Feinberg, φαίνεται να αποτυγχάνουν να προσδιορίσουν ξεκάθαρα τις εφαρμογές των αφηρημένων αρχών τους στο παράδειγμα της νομοθέτησης² εναντίον της χρήσης ναρκωτικών για μη θεραπευτικούς σκοπούς, αλλά ηδονιστικούς, βασισμένης σε πατερναλιστικές βάσεις. Σκοπός σε αυτό το σημείο καθίσταται μια απόπειρα εφαρμογής θεωριών σχετικά με τον πατερναλισμό πάνω στη θεματική της χρήσης ναρκωτικών (recreational drugs), μια θεματική που αναδεικνύει μεταξύ άλλων τις δυσκολίες επέμβασης σε άτομα που θέτουν σκοπούς ζωής.

---

² Douglas N. Husak . *Recreational Drugs and Paternalism* in *Law and Philosophy* December 1989, Volume 8, Issue 3, pp 353–381.

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ: ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ

Κατά τον Rawls η αξία κάθε ορισμού εξαρτάται από το βάσιμο της θεωρίας από την οποία προκύπτει. Από μόνος του ο ορισμός δεν διευθετεί κάποιο θεμελιώδες ερώτημα. Εντούτοις, η διαμόρφωση ενός ορισμού μας βοηθάει να προσδιορίσουμε το εκάστοτε επίμαχο θέμα, να το ανακαλύψουμε και να το αξιολογήσουμε σε βάθος εξετάζοντας και τα επιχειρήματα της θεωρίας ή των θεωριών στα οποία βασίστηκε.

Κάθε ορισμός υπόκειται σε διάφορα κριτήρια. Μάλιστα πρέπει να υπάρχουν ορισμένα προβλεπόμενα κριτήρια, ώστε με αυτόν τον τρόπο να αποφεύγεται αυτό που ο Hart ορίζει ως “definitional stop.”³

Σε αυτό το σημείο θα πραγματοποιηθεί αναφορά σε διάφορες οπτικές, από τις οποίες προκύπτουν και διάφοροι ορισμοί του πατερναλισμού. Αρχικά, μια πρώτη οπτική συνίσταται στις έννοιες του αποτελέσματος και του κινήτρου. Ειδικότερα, μια πατερναλιστική πράξη δύναται να οριστεί από τα αποτελέσματα τα οποία παράγει.⁴ Η εναλλακτική άποψη συνίσταται στο πως οτιδήποτε αποτελεί πατερναλιστική πράξη ή όχι δεν μπορεί να καθοριστεί χωρίς αναφορά στα κίνητρα του κράτους που επιβάλλει τη ρύθμιση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα δύο πράξεις με το ίδιο αποτέλεσμα να μη καθίστανται δίχως άλλο και οι δύο πατερναλιστικές.

Μια δεύτερη οπτική αφορά την αντίταξη των πραγματικών στα υποθετικά κίνητρα. Με βάση την οπτική των πραγματικών κινήτρων μια πράξη καθίσταται πατερναλιστική υπό τους λόγους με τους οποίους ο Α δρα. Αν υπάρχουν περισσότεροι λόγοι, όπως παραδείγματος χάριν η ψήφιση ενός νομοθετήματος από διαφορετικούς ψηφοφόρους για διαφορετικούς λόγους ο προσδιορισμός της σχέσης μεταξύ των λόγων και του χαρακτηρισμού της πράξης αποβαίνει πολύπλοκος. Η εναλλακτική της προαναφερθείσας οπτικής συνίσταται στο ότι

---

³ Gerald Dworkin, *Defining Paternalism*, in *Paternalism Theory and Practice* edited by Christian Coons and Michael Weber ,p.25.

⁴ Παραδείγματος χάριν, αν ένα κράτος θεσπίσει νομοθεσία που απαιτεί οι ιδιοκτήτες βάρκας να φορούν σωσίβια, και αν το να φορούν σωσίβια είναι προς όφελός τους, αυτή η πράξη σύμφωνα με αυτό το κριτήριο είναι πατερναλιστική.

οι λόγοι οι οποίοι έχουν βάρος για τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως πατερναλιστικής είναι οι υποθετικοί λόγοι οι οποίοι θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν ή να παρακινήσουν την πράξη. Οπότε το ψεύδος ενός ιατρού προς τον ασθενή του για την ανίατη κατάστασή του αποτελεί πράξη πατερναλισμού, καθότι οι σκέψεις για το καλό του ασθενούς οδήγησαν σε αυτήν (ακόμη και αν κίνητρο για την παρούσα πράξη αποτέλεσε η αποφυγή μιας μακράς συζητήσεως έπειτα από μια εξαντλητική μέρα).

Όσον αφορά τα κίνητρα και τους λόγους αντί να εξηγήσουμε την πράξη, τα κίνητρα με βάση τα οποία το πρόσωπο δρα, η κρίσιμη ερώτηση φαίνεται να έγκειται σύμφωνα με αυτήν την οπτική στο αν υπάρχουν λόγοι επαρκείς στο να δικαιολογήσουν την καταλλήλου είδους επιλεγόμενη πολιτική.⁵

Συνεχίζεται η παράθεση οπτικών αυτή τη φορά υπό το πρίσμα των κανονιστικών περιορισμών. Αρχικά, τίθεται το ερώτημα αν η πράξη φέρ' ειπείν του A πρέπει να παραβιάζει την αυτονομία του B ή αν δεν είναι αναγκαία η παραβίαση της αυτονομίας του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πρόσφορο για σχετική επεξεργασία καθίσταται το εξής. Ας υποθέσουμε, πως ένας σύζυγος κρύβει τα υπνωτικά του χάπια, διότι φοβάται πως θα τα βρει η σύζυγός του και θα αποπειραθεί να αυτοκτονήσει. Ένας ενδεχόμενος ορισμός του πατερναλισμού στηριζόμενος στο ότι ο A δεν παραβίασε τη σφαίρα αυτονομίας της B θα κατέληγε στη μη απόδοση στη συμπεριφορά του του όρου πατερναλιστική. Βέβαια, θα ήταν δυνατό κάποιος να εκλάβει την παραπάνω συμπεριφορά ως πατερναλιστική υπό την έννοια πως ο σύζυγος στην ουσία υποκαθιστά την κρίση-απόφαση της συζύγου του, καθότι πιστεύει πως η κρίση του είναι καλύτερη. Η επέμβαση στην αυτονομία του άλλου δε φαίνεται να αποτελεί επαρκή συνθήκη για τον πατερναλισμό.⁶ Το ερώτημα όμως που έχει αξία περιστρέφεται γύρω από το αν αποτελεί αναγκαία συνθήκη.⁷

Ακόμη, ο πατερναλισμός δύναται να ορίζεται αποκλειστικά μέσα στο εύρος των πράξεων ή δύναται να περιλαμβάνει και παραλείψεις; Αν σε σπρώξω έξω

---

⁵ Αν ο A δρα ώστε να προάγει τα συμφέροντα τρίτων μερών, υπάρχουν όμως λόγοι που αναφέρονται στην ευζωία του B, τότε αυτοί οι λόγοι μοιάζουν επαρκείς για να δικαιολογήσουν την πράξη τότε αυτή καθίσταται πατερναλιστική.

⁶ Π.χ. Το να κλέψει κανείς το ποδήλατο κάποιου παραβιάζει την αυτονομία, αλλά δεν αποτελεί δίχως άλλο πατερναλιστική ενέργεια.

⁷ Είναι δηλαδή δυνατόν να υπάρξει πατερναλιστική δράση χωρίς παραβίαση της αυτονομίας;

από την πορεία αυτοκινήτου που έρχεται κατά πάνω σου, ώστε να αποφύγω τον τραυματισμό σου, αυτή η πράξη χαρακτηρίζεται πατερναλιστική. Σε μια παραλλαγή του ανωτέρω παραδείγματος ας υποθέσουμε πως δεν σε σπρώχνω, ώστε να τραυματιστείς και να χάσεις ένα επαγγελματικό ραντεβού που πιστεύω πως θα εκτυλιχθεί σε επιχειρηματική καταστροφή, δω πατερναλιστικά;

Ορισμοί του πατερναλισμού είναι πιθανό να κάνουν αναφορά και στις οπτικές της συναίνεσης και του συμφέροντος. Τέλος, ζήτημα αποτελεί και το είδος της βλάβης που επιδιώκεται να αποφευχθεί, αν δηλαδή είναι φυσική ή ψυχολογική ή ηθική. Μάλιστα σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να διακρίνεται ο ηθικός από το νομικό πατερναλισμό.⁸⁹

Η έκταση της προηγούμενης παράθεσης σημαντικού αριθμού οπτικών είχε ως σκοπό να αναδείξει τη πιθανότητα σχηματισμού περισσότερων ορισμών από το συνδυασμό τους, καθώς και την πολυπλοκότητα του θέματος.

Σύμφωνα με τον Gerald Dworkin πατερναλισμός είναι η παρέμβαση από το κράτος ή κάποιο άτομο σε ένα άλλο πρόσωπο ενάντια στη θέλησή του που δικαιολογείται ή παρακινείται από τον ισχυρισμό ότι το πρόσωπο που δέχθηκε την παρέμβαση εξαιτίας αυτής θα είναι σε καλύτερη θέση ή θα έχει αποφύγει τη βλάβη.¹⁰

Κατά άλλη διατύπωση πατερναλισμός είναι η προσπάθεια να προκληθούν κάποιοι άλλοι άνθρωποι, ώστε να δρουν κατά τρόπο που θα τους ωφελήσει ή να μη δρουν με τρόπο που θα τους βλάψει.¹¹ Δικαιολογείται από μια

---

⁸ Sometimes, however, advocates of state intervention seek to protect the moral welfare of the person. So, for example, it may be argued that prostitutes are better off being prevented from plying their trade even if they make a decent living and their health is protected against disease. They are better off because it is morally corrupting to sell one's sexual services. The interference is justified, therefore, to promote the moral well-being of the person. This then can be called moral paternalism. Still another distinction within moral paternalism is between interferences to improve a person's moral character, and hence her well-being, and interferences to make someone a better person—even if her life does not go better for her as a result.

<https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>

⁹ Για την έννοια του legal paternalism βλέπε Joel Feinberg, *The Moral Limits of the Criminal Law* Volume 3: Harm to Self Oxford University Press, , σελ6-7 και . Kalle Grill, ό.π, σελ17-18

¹⁰ . Paternalism is the interference of a state or an individual with another person, against their will, and defended or motivated by a claim that the person interfered with will be better off or protected from harm. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>

¹¹ Scoccia Danny, *In Defense of Hard Paternalism* Law and Philosophy 27 (4):351 - 381 (2008) .

φιλάνθρωπη ανησυχία για την ευημερία και χρησιμοποιεί μέσα διαφορετικά από την μέσω λογικών επιχειρημάτων πειθώ. Συχνά οι λόγοι που δικαιολογούν πατερναλιστικούς νόμους δε βασίζονται σε καλά επιχειρήματα που πράγματι θα δικαιολογούσαν μια πατερναλιστική παρέμβαση, αλλά ενώ θεσπίστηκαν για άλλους λόγους, για λόγους πολλές φορές πολιτικού υπολογισμού και σχεδιασμού, παρατίθενται ως δικαιολογητικά επιχειρήματα που εκ των υστέρων θα μπορούσε κάποιος να επικαλεσθεί για να τους υπερασπιστεί. Όσον αφορά τα μέσα που μεταχειρίζεται ο πατερναλισμός πολλοί θεωρούν πως αυτά περιορίζονται στα μέτρα εξαναγκασμού, συρρικνώνοντας συνεπώς τον τρόπο που ορίζεται και κατανοείται ο πατερναλισμός. Ο πατερναλισμός δεν λειτουργεί μόνο με απειλές και περιορισμούς. Υπάρχουν και άλλοι τρόποι όπως η εξαπάτηση, η χειραγώγηση και η επιρροή των κινήτρων.

Στον πατερναλισμό αντιτίθεται κυρίως η φιλελεύθερη παράδοση. Με σημαντική κριτική να έχει ασκηθεί από τον John Stuart Mill στο έργο του «On Liberty» ήδη από το 1859.¹²

Η ετυμολογική προέλευση του πατερναλισμού από τη λατινική ρίζα *pater* εξηγεί σε ένα πολύ γενικό και αφηρημένο επίπεδο κάποια πράγματα για τον χαρακτήρα και το περιεχόμενό του. Λειτουργεί σαν τις συμπεριφορές του πατέρα προς τα τέκνα του, όχι τις τυπικές, αλλά αυτές που περιέχουν το στοιχείο του περιορισμού και της αγαθοβουλίας. Προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα απόκτησε χρήση ο όρος για να δηλώσει κυρίως τις περισσότερο ή λιγότερο στρατηγικές αγαθοβουλίας μεταξύ ιεραρχικά δομημένων σχέσεων (όπως βασιλιά και υπηκόου, ιδιοκτήτη εργοστασίου και εργάτη), αλλά και αποδοκιμαστικά για δραστηριότητα της κυβέρνησης. Στη σύγχρονη ηθική φιλοσοφία ο όρος πατερναλισμός αναφέρεται σε αγαθό περιορισμό ανεξαρτήτως ιεραρχικής δομής.

---

¹² Στην εισαγωγή του σημαντικού του έργου *On Liberty* ο Mill δηλώνει καθαρά τα όρια της πολιτείας πάνω στην ελευθερία των ατόμων: (T)he sole end for which mankind are warranted, individually or collectively, in interfering with the liberty of action of any one of their number, is self-protection . . . the only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others. His own good, either physical or moral, is not a sufficient warrant.

2° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΠΟΤΕΛΕΙ Ο ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ ΕΝΑ PRO TANTO ΣΦΑΛΜΑ;

Ποιο είναι όμως ακριβώς το πρόβλημα με τον πατερναλισμό; Αρχικά, αυτό που φαίνεται προβληματικό στον πατερναλισμό δεν είναι ο στόχος του, αλλά τα μέσα επίτευξης αυτού. Η μέριμνα για το καλό κάποιου δεν είναι δίχως άλλο μη επιθυμητή. Τουναντίον, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται ομοιάζει να περικλείει το πρόβλημα. Παραδείγματος χάριν, δεν υπάρχει κάτι αθέμιτο στην πρόθεση να κατευθύνει κάποιος ένα άλλο πρόσωπο σε υγιεινές διατροφικές επιλογές. Μπορεί όμως να τον εξαναγκάσει προς μια τέτοια κατεύθυνση; Δικαιολογείται να του πάρει το πορτοφόλι για να μην αγοράσει την ανθυγιεινή λιχουδιά που λαχτάρησε ;

Ο πιο διάσημος κριτής του πατερναλισμού ο οποίος παραδοσιακά παρουσιάζεται ως υποστηρικτής του πρακτικού ωφελιμισμού είναι ο Mill. Αξίζει επομένως να γίνει αναφορά στο πώς κατά τον ωφελιμισμό προσδιορίζεται το πρόβλημα με τον πατερναλισμό. Το πρόβλημα φαίνεται να έγκειται στο ότι δεν μπορεί να υπάρξει εγγύηση ότι οι φέρουσες πατερναλιστικό χαρακτήρα πράξεις δε δύνανται ποτέ να αυξάνουν την ωφέλεια. Κατά τον Mill ο υποψήφιος στόχος του πατερναλισμού καθίσταται καλύτερος γνώστης του τι είναι καλό για εκείνον. Ο ωφελιμιστικός αντιπατερναλισμός επομένως ισχυρίζεται πως το πρόβλημα συνίσταται στο ότι ο πατερναλισμός σπάνια προάγει το καλό, ενώ και ο πατερναλιστής δεν είναι σε θέση να το γνωρίζει. Ακόμη και αν τα οικονομικά, ψυχολογικά και κοινωνικά δεδομένα απαραίτητα για την ως άνω κρίση, ήταν διαθέσιμα ομοιάζει να χρησιμεύουν μόνο για μια περαιτέρω δικαιολόγηση και όχι ως αντανάκλαση του τι φαίνεται λάθος με τον πατερναλισμό.

Τα αμέσως προαναφερθέντα όμως ισχύουν γενικά για τη συνεπειοκρατία; Παρόλο που φαίνεται ένας συνεπειοκράτης να τα πηγαίνει καλύτερα κοιτάζοντας πέρα από την ευτυχία και άλλες αξίες, όπως η ελευθερία και η αυτονομία, καθίσταται αμφίβολο το κατά πόσον επιτυγχάνει να προσδιορίσει το λάθος του πατερναλισμού. Η αντιπατερναλιστική εξαίρεση του Mill στο παράδειγμα με τα συμβόλαια υποδούλωσης αποδεικνύει πως μια πατερναλιστική απαγόρευση δύναται να προάγει τις αξίες στην παραβίαση των οποίων φέρεται να στηρίζεται το λάθος του. Το ίδιο συμβαίνει και με άλλες αξίες

που μπορεί να πρεσβεύουν αντιπατερναλιστικές θεωρίες, όπως η μη επέμβαση, καθώς και ο μη πατερναλισμός ιδωμένος ως αξία. Παραδείγματα χάριν, νόμος που θα απαγόρευε τη μετανάστευση σε άλλο περισσότερο πατερναλιστικό κράτος φαίνεται να προάγει την ιδέα του μη πατερναλισμού.

Αντιθέτως, η δεοντοκρατία υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι πρέπει να γίνονται σεβαστοί ως ελεύθεροι και αυτόνομοι. Ίσως λοιπόν το σφάλμα του πατερναλισμού να συνίσταται στο ότι αποτυγχάνει να μας σεβαστεί ως ελεύθερους και αυτόνομους ανθρώπους. Και αυτό φαίνεται να το καταφέρνει ο πατερναλισμός μέσω της επιβολής αξιών σε ελεύθερα και αυτόνομα άτομα παραβιάζοντας τοιουτοτρόπως αυτές τις ιδιότητές τους. Αν παρατεθεί ένα απλό παράδειγμα πατερναλιστικής απαγόρευσης, όπως η υποχρέωση από τους οδηγούς και αναβάτες μηχανής να φορούν κράνος, όπου στη δικαιολόγηση του πατερναλιστικού νόμου κυριαρχεί η προτεραιότητα της ασφάλειας από την ευχαρίστηση της αδρεναλίνης υφίσταται η εντύπωση πως το πρόβλημα συνίσταται στην αντικατάσταση αξιών. Εντούτοις, πράξεις που χαρακτηρίζονται ως πατερναλιστικές δεν είναι απαραίτητο να επιβάλλουν ή να αντικαθιστούν αξίες. Ειδικότερα, στην περίπτωση που ένα πρόσωπο πρέπει να προλάβει μια σημαντική πτήση, αλλά επιθυμεί ταυτοχρόνως να απολαύσει ένα χαλαρό πλούσιο πρωινό (κάτι που θα έθετε σε κίνδυνο να χάσει τη σημαντικότερη πτήση του) μια επέμβαση κάποιου άλλου μη περιοριζόμενη στα λόγια, για να προλάβει την πτήση, παραδείγματός χάριν παίρνοντας του το πιάτο πριν τελειώσει να μην φέρει πατερναλιστικό χαρακτήρα, ωστόσο δεν είναι αναγκαίο να επιβάλλει αξίες. Αντιθέτως, φαίνεται να προωθεί τις αξίες του δέκτη του πατερναλισμού. Εξάλλου, θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη πως το να σέβεται κανείς κάποιον ως αυτόνομο και ελεύθερο πρόσωπο δε σχετίζεται συγκεκριμένα με το σεβασμό των εμπορούμενων από εκείνο αξιών, αλλά με το σεβασμό των αποφάσεών του ανεξάρτητα αν αντικατοπτρίζουν ή όχι τις αξίες του.

Αν και η αμέσως προηγούμενη άποψη έχει απήχηση και κάποια σημασία προκύπτουν κάποια ζητήματα που κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν. Αρχικά, ένα πρακτικά λογικό πρόσωπο πρέπει να αξιολογεί τις επιλογές του υπό τους όρους των αξιών του. Υπό αυτό το πρίσμα δεν προτεραιοποιούνται οι αποφάσεις των επιθυμιών μας. Ειδικότερα, όταν κάποιος αναγνωρίζει πως έχει

αποτύχει να πράξει το καλύτερο για αυτόν σύμφωνα με τη δική του προοπτική, είτε εξαιτίας της ακρισίας του είτε επειδή εντόπισε ένα λάθος στην εφαρμογή των αξιών του πρέπει να βλέπει τον εαυτό του σαν να έκανε κάποιο λάθος. Πιθανότατα, αυτό συμβαίνει, διότι δε δύναται κανείς να υποστηρίξει αυθεντικά επιλογές που δεν αντανakλούν στις αξίες του. Επομένως, δεν καθίσταται σαφές, γιατί οι άλλοι θα πρέπει να δίνουν προτεραιότητα στις αποφάσεις μας πάνω από τις αξίες μας.

Επιπρόσθετα, υποστηρίζεται από ορισμένους η ύπαρξη του αποκαλούμενου παραδόξου του αντιπατερναλισμού. Πιο συγκεκριμένα, δεν είναι απόλυτα ευκρινές ότι κάθε κανόνας να σεβόμαστε τις επιλογές των άλλων είναι εντελώς αντιπατερναλιστικός. Μερικά από τα πιο πατερναλιστικά κράτη είναι δημοκρατικά, ενώ περιστασιακά πατερναλιστικά μέτρα επιλέγονται από πλειοψηφίες μέσω δημοψηφισμάτων. Πράγματι είναι πιθανό τέτοια μέτρα να αντιπροσωπεύουν μια γενική βούληση. Ως εκ τούτου, οι θιασώτες αντιπατερναλιστικών αντιλήψεων που σέβονται τις αποφάσεις, βρίσκονται να αντιμετωπίζουν το παράδοξο οι άνθρωποι να έχουν αποφασίσει πολιτικές που περιορίζουν τις αποφάσεις τους. Ο αντιπατερναλιστής μπορεί να αποφανθεί πως η συναίνεση σε τέτοια μέτρα αποτελεσματικά τα αποκλείει ως φέρουσα τον χαρακτηρισμό πατερναλιστικά. Με την προηγούμενη όμως πρόταση επιτυγχάνεται μια μη αποδεκτή εφαρμογή, καθότι συνεπάγεται πως οι κοινωνίες που δείχνουν ανοχή ή εγκρίνουν τον πατερναλισμό ως εκ τούτου θεωρούνται τουλάχιστον πατερναλιστικές. Ένας εκπρόσωπος του αντιπατερναλισμού θα αντέτεινε σε αυτό το σημείο τη διάκριση μεταξύ του σεβασμού των τωρινών αποφάσεων ενός προσώπου και των αποφάσεων του στο πέρασμα του χρόνου. Ο πατερναλισμός σημειώνουν (οι υπερασπιστές αντιπατερναλιστικών θεωριών) προϋποθέτει τρίτα μέρη να πράξουν κάτι που δεν είναι εκείνη τη χρονική στιγμή ευπρόσδεκτο από τον δέκτη αυτής τους της ενέργειας και είναι ακριβώς αυτές οι παρούσες επιλογές και αξιολογήσεις οι οποίες πρέπει να καθίστανται σεβαστές. Οπότε, αν παραδείγματος χάριν ψηφίσαμε για το νόμο που επιβάλλει να φοράμε ζώνη κατά την μεταφορά με όχημα και λαμβάνουμε κλήση, είναι απόφασή μας υποστηρίζουν να αλλάξουμε άποψη σε σχέση με αυτό που ψηφίσαμε λόγου χάριν πριν τρία χρόνια και αυτή η αλλαγή, αυτή η τωρινή αξιολόγηση και επιλογή δέον να καθίσταται σεβαστή.

Θα ρωτούσε εύλογα κανείς γιατί θα πρέπει η παραπάνω μεταστροφή να γίνει σεβαστή όταν μάλιστα η πρότερη επιλογή ομοιάζει προϊόν πιο ψυχραιμής και επεξεργασμένης σκέψης.

Στις ανωτέρω αναφορές έγινε μια προσπάθεια προσδιορισμού ενός χαρακτηριστικού των πατερναλιστικών πράξεων το οποίο θα εξηγούσε γιατί ο πατερναλισμός θεωρείται κατά τεκμήριο προβληματικός. Φαίνεται πως ο πατερναλισμός δεν διαθέτει σε κάθε περίπτωση το φερόμενο προβληματικό χαρακτηριστικό του. Αν πρέπει όμως να εντοπιστεί ένα κοινό λάθος όλων των πατερναλιστικών πράξεων ίσως πρέπει να επιμείνουμε στη αναζήτηση κάποιου ορισμού του.¹³

Με βάση και τα προτιθέμενα, το ζήτημα του προσδιορισμού του στοιχείου στο οποίο συνίσταται το λάθος του πατερναλισμού παραμένει ανοιχτό. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί πως είναι παράλογο να απορριφθούν πατερναλιστικές πολιτικές εκ μόνου του γεγονότος πως χαρακτηρίζονται ως πατερναλιστικές, ενώ εξίσου παράλογο καθίσταται και το καλωσόρισμα του πατερναλισμού όταν ελλείπουν τα κακά που τυπικά συνδέονται με αυτόν.¹⁴

Οι ανωτέρω όμως δυσκολίες αναδεικνύουν τη σημασία προσδιορισμού του πατερναλισμού και της διερευνήσεως περί του αν αποτελεί ένα pro tanto σφάλμα, μια έννοια μη εναρμονίσιμη με τις φιλελεύθερες δημοκρατικές κοινωνίες. Η συζήτηση γύρω από τον πατερναλισμό παραμένει ενεργός και απαιτεί χύσιμο περισσότερου μελανιού, από διαφορετικές κατευθύνσεις προερχόμενο.

---

¹³ Ίσως είναι καλύτερα σύμφωνα με μια άποψη να προσδιοριστεί ένα μη κανονιστικό χαρακτηριστικό το οποίο αποτελεί ηθικό σφάλμα σε αυτές τις πράξεις.

¹⁴ Ειδικά αν δεχτούμε τη δυσκολία να προσδιοριστεί ένα χαρακτηριστικό/α που τον κάνουν πάντοτε κακή επιλογή.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΤΙΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ(ΕΝΤΑΣΗ, ΘΕΩΡΙΕΣ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ)

Απόσταγμα των προηγούμενων κεφαλαίων η ανάδειξη της πολυπλοκότητας της έννοιας του πατερναλισμού, γεγονός που θέτει προσκόμματα στον εντοπισμό του εγγενούς σε εκείνον σφάλματος, αλλά και σε διακρίσεις που θα βοηθούσαν στην απόκτηση καλύτερης ορατότητας επί του θέματος. Αν προσδιορίσουμε την αντίθεση στον πατερναλισμό ως αντιπατερναλισμό, εύκολα γίνεται αντιληπτό πως διαπνέεται από διαβαθμίσεις ακόμη και στον φιλελεύθερο χώρο στον οποίο ευδοκίμησε, μιλώντας για απόλυτο αντιπατερναλισμό και για ηπιότερες εκφάνσεις του.

Έπειτα από μια περιήγηση γύρω από την έννοια του πατερναλισμού και τον προβληματισμό σχετικά με το αν αποτελεί ένα pro tanto σφάλμα, και πριν την αντιπαράθεση των αντιπατερναλιστικών και πατερναλιστικών θέσεων με τη συμβολή και των απαραίτητων διακρίσεων, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά σε βασικές έννοιες που συμβάλλουν ως βασικά εργαλεία για το τιθέμενο ζήτημα αλλά και για την καλύτερη κατανόησή του.

Υπάρχει μια φράση που χρησιμοποιούν οι φιλόσοφοι για να περιγράψουν το ιερό βασίλειο-κρησφύγετο που έχουμε την αίσθηση πως διακατέχει την ίδια την ύπαρξή μας. Το όνομα αυτής; Προσωπική αυτονομία.

Όσον αφορά την εφαρμογή της προσωπικής αυτονομίας στα πρόσωπα αυτή κατέχει τέσσερις στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους σημασίες. Κατά αυτόν τον τρόπο η προσωπική αυτονομία δύναται να νοηθεί ως ικανότητα, ως συνθήκη, ως ιδανικό και ως δικαίωμα.

Το ζήτημα της αυτονομίας ως ικανότητας έχει αυτοτελή σημασία¹⁵ και τίθεται συχνά στο επίκεντρο συζητήσεων σχετικών με πατερναλιστικές πολιτικές. Αυτή η ιδιότητα καθορίζεται από τη δυνατότητα δημιουργίας λογικών

---

¹⁵ Θεωρητικά, είναι πιθανή κατοχή της αυτονομίας και ως ικανότητας και ως συνθήκης χωρίς το δικαίωμα της αυτοδιοίκησης, όπως είναι πιθανή η κατοχή της αυτονομίας ως δικαίωμα και ως ικανότητας χωρίς την αυτονομία ως συνθήκη. Αντιθέτως, δε φαίνεται πιθανό η επίτευξη της αυτονομίας ως συνθήκης ή δικαιώματος χωρίς την κατοχή της ως ιδιότητας Joel Feinberg, *The Moral Limits of the Criminal Law* Volume 3:Harm to Self Oxford University Press σελ. 28.

επιλογών, μια προϋπόθεση που συχνά χρησιμοποιείται, ώστε να αποκλείει παιδιά, παράφρονες, άτομα σε κωματώδη κατάσταση, πάσχοντες από άνοια και από ιδιαίτερα σοβαρές διανοητικές διαταραχές και να περιλαμβάνει όλους τους υπόλοιπους. Όπως χρησιμοποιείται στο δίκαιο η έννοια της αυτονομίας ως ικανότητας αναφέρεται στην κατοχή νομικών εξουσιών εκφραζόντων την αρχή όλα ή τίποτα. Παραδείγματος χάριν, μια ύπαρξη είναι νομικά ικανή να διαπράξει εγκληματική πράξη μόνο αν αποτελεί ανθρώπινη ύπαρξη συγκεκριμένης ηλικίας (ενήλικας, συνήθως ως όριο τίθεται το 18^ο έτος) και πνευματικής κατάστασης (π.χ όχι διανοητική δυσλειτουργία ή συνθήκες αφόρητης ψυχικής πίεσης).

Η δεύτερη σημασία της αυτονομίας ως συνθήκης συνδέεται με την πραγματική συνθήκη καθενός να καθίσταται κυβερνήτης του εαυτού του. Η κατά αυτόν τον τρόπο εννοούμενη αυτονομία αναφέρεται σε ένα συνονθύλευμα πολυποίκιλων αξιών συνδεδεμένων με την παράγωγη ιδέα της αυτοδιοίκησης. Θα ακολουθήσει η παράθεση κάποιων από τις προαναφερθείσες αξίες του συνονθυλεύματος.

Αρχικά παρατίθεται η έννοια της αυτοκυριαρχίας. Το αυτόνομο άτομο δεν ανήκει σε κανέναν και όποιος επιθυμεί να συσχετιστεί μαζί του πρέπει να απευθύνεται σε εκείνον και όχι σε κάποιον «προστάτη» (γονέα, αφεντικό).

Άλλη αξία είναι η ατομικότητα. Το άτομο δεν αποτελεί αντανάκλαση κάποιου άλλου. Κατά τον Kant, ένας άνθρωπος δεσμεύεται να πράξει μόνο προς συμμόρφωση με τη βούλησή του, μια βούληση ωστόσο σχεδιασμένη, ώστε να δίδει καθολικούς νόμους. Από την έννοια της αυτονομίας που προβάλλει ο Kant και της αξίας του να νομοθετεί το άτομο για τον εαυτό του¹⁶ προκύπτουν διάφορες πτυχές με σημαντικές εκείνες που τονίζουν ο Robert Paul Wolff¹⁷ και ο John Rawls αντίστοιχα. Όσον αφορά τη δεύτερη πτυχή ο John Rawls στο έργο του "A theory of justice" στην κατά τον ίδιο έννοια της αυτονομίας παρέχει έμφαση όχι τόσο στην ελευθερία της βούλησης, αλλά στο λογικό στοιχείο της.

---

¹⁶ Αποκαλούμενη συχνά αναρχική ερμηνεία του Kant.

¹⁷ Robert Paul Wolff, for example, draws from the Kantian premise the conclusion that an autonomous person cannot become "subject to the will of another. He may do what another tells him, but not because he has been told to do it ... For the autonomous man, there is no such thing, strictly speaking, as a command." Joel Feinberg ό.π. 35-36.

Υπάρχουν αντικειμενικά ορθές ηθικές αρχές στις οποίες όλα τα πρόσωπα υπόκεινται ανεξαρτήτως των πραγματικών επιλογών τους και αυτές αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές οι οποίες θα επιλέγονταν από μια ομάδα υποθετικά ορθολογικών και αμερόληπτων ατόμων τοποθετημένων σε μια θέση ισότητας. Ένας επικηρυγμένος επαναστάτης είναι δυνατόν να ζει με βάση διαφορετικές αρχές, αν όμως κατά την οπτική του Rawls κλέβει, εξαπατά και ψεύδεται τότε δεν είναι αυτόνομος, ούτε καθορίζεται από τις σχέσεις του με κάποιο άλλο πρόσωπο.

Η έννοια της υπευθυνότητας είναι κομβική. Σύμφωνα με τον Richard Arneson τη βασική ιδέα στην αυτονομία συνιστά το ότι προβαίνοντας σε μια εθελούσια πράξη το άτομο αναλαμβάνει την ευθύνη για όλες τις διαφαινόμενες συνέπειες προερχόμενες από την εκούσια πράξη του. Η υπευθυνότητα μοιάζει με αντανάκλαση όχι της βασικής ιδέας της αυτονομίας αλλά της de facto αυτονομίας. Η θέαση της σχέσης αυτονομίας και υπευθυνότητας από διαφορετική κατεύθυνση καταδεικνύει ότι η υπευθυνότητα αποτελεί μια συνεισφερόμενη αιτία της αυτονομίας. Για την προαγωγή σε ένα παιδί των αξιών, της αυθεντικότητας, του αυτοκαθορισμού, και άλλων συστατικών του ιδανικού της αυτονομίας, σημαντικό μέρος της ακολουθούμενης μεθόδου αποτελεί η ανάθεση ευθυνών.

Μια τρίτη σημασία της αυτονομίας είναι η αυτονομία ως ιδανικό. Η πρόκληση για έναν φιλόσοφο που θεωρεί την αυτονομία ως το ιδανικό σύμπλεγμα γνωρισμάτων χαρακτήρα, είναι να κατασκευάσει μια έννοια επαρκώς όμοια με την πραγματική κατάσταση της αυτοδιοίκησης (self-governing), ώστε η λέξη αυτονομία να παραμένει κατάλληλος ορισμός για αυτήν και που να περιγράφει έναν τύπο χαρακτήρα που ειλικρινά αξίζει θαυμασμού σε έναν σύγχρονο κόσμο. Σε αυτό το σημείο και σύμφωνα με το σκοπό και την οικονομία της εργασίας δε δύναται να γίνει εκτενής αναφορά στο πώς προκύπτει το ιδανικό του αυτόνομου προσώπου. Αρκούμεστε να αναφέρουμε πως κατά το συμπέρασμα του Feinberg το ιδανικό ενός αυτόνομου ανθρώπου συνίσταται σε ένα αυθεντικό άτομο του οποίου ο αυτοκαθορισμός είναι τόσο πλήρης όσο και συμβατός με την προϋπόθεσή πως καθίσταται μέλος της κοινότητας.

Η τελευταία σημασία της αυτονομίας, εκείνη της αυτονομίας ως δικαίωμα, προτείνεται με όρους προερχόμενους από το διεθνές δίκαιο με βάση το οποίο αυτόνομα έθνη-κράτη κατέχουν το κυριαρχικό δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Ωστόσο, στον πολιτικό διάλογο η αυτονομία και η κυριαρχία διακρίνονται. Η αυτονομία υπό το συγκεκριμένο πρίσμα προσδιορίζεται ως μερική και περιορισμένη, ενώ η κυριαρχία ως όλον και αδιαίρετη. Ακόμη, η εξουσία ενός κυρίαρχου κράτους αποτελεί δικαίωμα, ενώ η αυτονομία προνόμιο. Αν υπάρχει μια κατ' αναλογία προσωπική κυριαρχία "personal sovereignty" αυτή τεκμαίρεται να ανήκει σε ικανούς ενήλικες, οπότε πριν από το σημείο απόκτησης πλήρους κυριαρχίας τα παιδιά λογικά περνούν από διαβαθμίσιμα στάδια τοπικής αυτονομίας.¹⁸

Ιδιαίτερα σημαντική για τη δικαιολόγηση νόμων, πολιτικών και θεσμών καθίσταται η έννοια της ουδετερότητας ζήτημα που έχει απασχολήσει πολλούς φιλοσόφους.¹⁹²⁰ Ενδεικτικά, σύμφωνα με τον MacIntyre « η κοινωνία είναι απλά μια αρένα στην οποία τα άτομα κάθε φορά επιδιώκουν την από εκείνους επιλεγόμενη ιδέα της καλής ζωής και οι πολιτικοί θεσμοί υφίστανται για να παρέχουν το βαθμό της τάξης που απαιτείται, ώστε να καθίσταται δυνατή μια τέτοια αυτοκαθορισμένη δραστηριότητα. Η κυβέρνηση και ο νόμος είναι ή οφείλουν να είναι, ουδέτεροι μεταξύ αντιτιθέμενων αντιλήψεων για το τι συνιστά καλή ζωή, και ενώ αποτελεί σκοπό της κυβέρνησης να προάγει το να είναι κανείς νομοταγής...δεν αποτελεί μέρος της νομοθετικής λειτουργίας της κυβερνήσεως η ενστάλαξη ηθικών συμπερασμάτων».²¹

Σύμφωνα με μια διατύπωση της αρχής της ουδετερότητας ένας νόμος, ένας θεσμός ή κάποια άλλη πολιτική ρύθμιση δικαιολογείται ως ουδέτερη αν και μόνο αν κάποιο πιθανό επιχείρημα για αυτόν έχει μόνο κανονιστικά ουδέτερες προκείμενες. Κατά άλλη διατύπωση της αρχής (με την οποία επιχειρείται να ξεπεραστούν δυσκολίες, όπως η σχετική ευκολία ικανοποίησης της αρχής(πάντοτε με βάση την προαναφερθείσα διατύπωση) ένας νόμος, ένας

¹⁸ Και όχι αυτομάτως σε ένα στάδιο πλήρους αυτονομίας.

¹⁹ George Sher, *Beyond Neutrality*, Cambridge University Press, 1997, σελ. 20επ..

²⁰ John Rawls, *A theory of Justice*, Cambridge, Mass Harvard University Press 1971,p.94, Michael J. Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice Cambridge*, Mass Harvard University Press 1982 p1, Joseph Raz, *The Morality of Freedom*, Oxford University Press, 1986, σ. 110, Ronald Dworkin, *Liberalism, in A Matter of Principle*, Cambridge, Mass Harvard University Press 1985 σ127.

²¹ MacIntyre, *After Virtue*, Notre Dame 1984 σ.195.

θεσμός ή κάποια άλλη πολιτική ρύθμιση δικαιολογείται ως ουδέτερη αν και μόνο αν ένα πιθανό επιχείρημα για αυτήν έχει μόνο κανονιστικά ουδέτερες προκείμενες και δεν περιέχει αναλήθειες ή επαγωγικά λάθη, και παρέχει ένα λόγο για την υιοθέτηση παραδείγματος χάριν ενός νόμου, ο οποίος λόγος, είναι ισχυρότερος από παρεχόμενους από κάθε άλλη εναλλακτική ρύθμιση λόγους.²²

Σημαντικό ρόλο στην ηθική φιλοσοφία αλλά και συχνά δικαιολογητικός λόγος του πατερναλισμού(με αναφορές και στην ιστορική του προέλευση και ετυμολογία) διαδραματίζει η έννοια και αρχή της αγαθοβουλίας. Η αρχή της αγαθοβουλίας αναφέρεται στην κανονιστική δήλωση μιας ηθικής υποχρέωσης να πράττουμε για τους άλλους, ωφελώντας τους, ωθώντας τους να επεκτείνουν τα σημαντικά και νόμιμα συμφέροντά τους, με το να αποφεύγουν ή να απομακρύνουν κινδύνους βλάβης. Σε διάφορους φιλοσόφους υπάρχει η έννοια της αγαθοβουλίας και οι ηθικές υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτήν, χωρίς όμως να υπάρχουν συγκεκριμένα όρια στην υποχρέωση που προκύπτει από εκείνη. Χαρακτηριστικά ο Kant υποστηρίζει πως καθένας έχει καθήκον να βοηθά τους άλλους σύμφωνα με τα μέσα του και χωρίς ελπίδα να κερδίσει κάτι. Αυτό το καθήκον δεν είναι απεριόριστο, αλλά δεν προκύπτουν τα σαφή του όρια. Γενικά, τα όρια και η απαιτητικότητα της αρχής αποτελούν ένα ακανθώδες ζήτημα.

Η αγαθοβουλία είναι κρίσιμο να εξεταστεί αν ανήκει στις ηθικές αρχές που δικαιολογούν τον περιορισμό των ατομικών ελευθεριών. Κατά τον Mill και τον Feinberg το να προβαίνει κανείς σε πράξεις προς όφελος κάποιου άλλου χωρίς εκείνος να τις επιθυμεί και να τις αποδέχεται δε δικαιολογεί περιορισμό στις ελευθερίες.

Ύστερα από την παρουσίαση τριών κομβικών εννοιών για τη θεματική του πατερναλισμού στη συνέχεια θα αντιπαρατεθούν και παρουσιαστούν πατερναλιστικά και αντιπατερναλιστικά επιχειρήματα.

Ο Kant ήταν από τους πρώτους που τάχθηκε ανοιχτά κατά του πατερναλισμού. Σύμφωνα με τη δεύτερη διατύπωση της κατηγορικής προσταγής πρέπει να συμπεριφερόμαστε στον εαυτό μας και τους άλλους ως

---

²² George Sher,όπ., σελ. 25-26.

σκοπούς και όχι ως μέσα. Το ανθρώπινο στοιχείο που ξεχωρίζει μέσα μας έγκειται στην ικανότητά μας για ελεύθερη βούληση και ορθολογικότητα και υπό αυτήν την ερμηνεία ο σεβασμός στα άλλα άτομα προϋποθέτει να προκαλέσουμε στους άλλους συνετή συμπεριφορά μέσω των προαναφερθέντων ιδιοτήτων τους απλώς δείχνοντας γιατί η αμφισβητούμενη συμπεριφορά καθίσταται καλή ή κακή για αυτούς και σε αυτή τη με σεβασμό προσπάθεια να τους πείσουμε τερματίζεται η «εμπλοκή» μας, εξορίζοντας πρακτικές κινήτρων και απειλών.

Ο «απλός Καντιανισμός»²³ στρέφεται κατά του πατερναλισμού επισημαίνοντας πως αντιμετωπίζοντας ικανούς ενήλικες ως παιδιά μη ικανά να αποφασίσουν ορθώς για τους εαυτούς τους παραβιάζεται όχι μόνο η ελευθερία τους, αλλά και η ίση αξιοπρέπεια των ανθρώπινων όντων. Ο ρόλος της κυβέρνησης περιορίζεται στην προστασία της ελευθερίας και ιδιοκτησίας των ατόμων, τα οποία θα πρέπει να αφήνονται ελεύθερα να επιδιώκουν τους δικούς τους σκοπούς, όσο δεν παρεμβαίνουν στην ελευθερία των άλλων.

Ενδεικτικά της ισχυρής αντίθεσης της Καντιανής άποψης κατά του πατερναλισμού, αναφέρουμε τη διαφαινόμενη αντίδραση στο κάτωθι παράδειγμα. Εάν ένας φίλος μας φάει κάτι που είναι δηλητηριασμένο και εμείς του το επισημαίνουμε, προσφέροντας του και το αντίδοτο εκείνος όμως δεν μας πιστέψει ίσως με βάση τα ανωτέρω να μη δικαιούμαστε να επεμβούμε.

Ο Mill αν και μεταγενέστερος του Kant, ίσως είναι ο φιλόσοφος με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στη φιλελεύθερη πολιτική θεωρία όσον αφορά τις αντιπατερναλιστικές του θέσεις. Ο Mill όπως και ο Locke και άλλοι φιλελεύθεροι φιλόσοφοι εγκολπώνουν την αρχή της ελευθερίας σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι δύνανται και πρέπει να πράττουν οτιδήποτε επιλέγουν, εκτός αν η συμπεριφορά τους εγκυμονεί ή επιφέρει βλάβη σε μη συναινόμενους τρίτους. Μια εφαρμογή της προαναφερθείσας αρχής χαρακτηρίζεται ως αντιπατερναλιστική και συνίσταται στο ότι δεν πρέπει ποτέ να επιβάλλεται περιορισμός στην ελευθερία κάποιου προσώπου να αναλαμβάνει μη

---

²³ “ Simple Kantianism” όπως τον αναφέρει ο Danny Scoccia , Danny Scoccia, ό.π. σελ. 2-4.

εξαναγκαστικά επιλεγμένη συμπεριφορά με σκοπό να ωφεληθεί είτε ο ίδιος είτε άλλα πρόσωπα που συναίνεσαν στην πράξη.

Δεδομένου ότι ο Mill κατ' αρχήν ανήκει φιλοσοφικά στο χώρο του ωφελιμισμού εύλογα θα προσδοκούσε κανείς πως κάποιες πατερναλιστικές πράξεις θα μπορούσαν να θεωρηθούν επιτρεπτές αν το προκυπτόμενο όφελος υπερακόντιζε τη ζημία. Ωστόσο, κατά τον Mill είναι δύσκολο να υπολογιστεί η διαφορά, καθότι περιορίζοντας την ελευθερία κάποιου το κόστος είναι πάντοτε σπουδαίο οπότε και μακροπρόθεσμα η ωφέλεια προωθείται με το σεβασμό της ελευθερίας των άλλων. Επομένως, η προσωπική αυτονομία φαίνεται πάντοτε να κερδίζει την εκάστοτε με πατερναλιστικό μέτρο προσδοκώμενη προς έτερον ωφέλεια. Επιπροσθέτως, θεωρεί πως ο καθένας είναι για τον εαυτό του καλύτερος κριτής των συμφερόντων του.

Αξίζει να επισημανθεί πως από τον Mill αναδείχθηκε μια γενική αρχή αντιτιθέμενη στον πατερναλισμό, η αρχή της βλάβης, η οποία δικαιολογεί παρέμβαση και περιορισμό της ελευθερίας μόνο για την αποφυγή βλάβης σε τρίτους(που δεν έδωσαν τη συναίνεσή τους).

Ο αυστηρός αντιπατερναλισμός του Mill διαθέτει μια εξαίρεση που δοκιμάζει τόσο την απολυτότητα του αντιπατερναλισμού όσο και την δογματική του συνέπεια. Είναι το παράδειγμα των συμβολαίων υποδούλωσης όταν η προσχώρηση σε αυτά είναι γνήσια και μη εξαναγκαστή από κανενός είδους παράγοντα.²⁴

Ο Raz υποστηρίζει την αρχή της βλάβης την οποία θεωρεί υπό το πρίσμα της προσωπικής αυτονομίας(στην οποία προσδίδεται ένα αξιακό περιεχόμενο κάνοντας φανερό το τελειοκρατικό στοιχείο) μετασχηματίζει όμως τον τρόπο που εκείνη πολλές φορές νοείται. Ερμηνεύεται όχι σαν ένας περιορισμός στην επίτευξη ηθικών στόχων από ένα κράτος, αλλά ως οδηγός για τον ορθό τρόπο με τον οποίο το κράτος θα πρέπει να προάγει την ευζωία των πολιτών του.²⁵ Οι άνθρωποι θα πρέπει να ακολουθούν μία αυτόνομη ζωή, με το κράτος να μην επιτρέπεται να τους εξαναγκάζει να είναι ηθικοί, απλώς μπορεί να τους παρέχει

---

²⁴ Τζον Στιούαρτ Μιλλ, Περί Ελευθερίας, Μετάφραση ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΛΗΣ, εκδόσεις Επίκουρος 2014, σελ 172.

²⁵ Joseph Raz, The Morality of Freedom, Clarendon Press Oxford 1986, σελ. 420.

τις συνθήκες για να είναι αυτόνομοι. Κατά αυτόν τον τρόπο οι τελειοκρατικές πολιτικές επιτρέπονται από την αρχή της βλάβης και τέτοια ιδανικά επιτρέπεται να επιδιώκονται με πολιτικά μέσα με κάποια όρια και σίγουρα όχι με μέτρα εξαναγκασμού εκτός αν πρέπει να αποφευχθεί βλάβη.²⁶

Ο Raz υπό το φως των ανωτέρω παρουσιάζει απόψεις που σε πρώτη ανάγνωση θα ήταν δυνατό να εναρμονιστούν με φιλελεύθερες θεωρίες και να αποφύγουν τον χαρακτηρισμό τους ως πατερναλιστικές, καθώς στο προσκήνιο διατηρείται η έννοια της αυτονομίας και ο περιορισμός του εξαναγκασμού. Εντούτοις, τίθεται εν αμφιβόλω κατά πόσον μπορεί αυτή η φιλελεύθερη τελειοκρατία²⁷ να αποφύγει τον πατερναλισμό(αξιακός χρωματισμός της αυτονομίας και επέκταση και της έννοιας της αρχής της βλάβης και του ρυθμιστικού της πεδίου με επέκταση της και στον εαυτό μας όχι μόνο σε ετέρους).

Συνεχίζοντας το έργο του Mill αν και όχι με τόσο έντονη ωφελιμιστική προδιάθεση, αλλά με ενστερνισμό της αρχής της βλάβης ο Feinberg εξελίχθηκε σε έναν από τους πιο επιφανείς και απόλυτους πολέμιους του πατερναλισμού.

Ο Feinberg, αφού προέβη στο έργο του Harm to Self σε μια εκτενή ανάλυση-δόμηση της έννοιας της προσωπικής αυτονομίας²⁸ συνεχίζει την αντιπατερναλιστική στρατηγική του προσπαθώντας να αναδείξει την προσωπική αυτονομία σαν μια νικητήρια κάρτα που εξοστρακίζει την αγαθοβουλία (κινητήριο αρχή για πατερναλιστικές παρεμβάσεις) όταν συγκρούονται μεταξύ τους, συχνά κόντρα στην κοινή ηθική. Ο Feinberg υποστηρίζει ότι ο νομικός πατερναλισμός²⁹ καθίσταται κατά τεκμήριο επιλήψιμος και λόγω της προαναφερθείσας αντίθεσής του στην αυτονομία, αλλά και της αντιλήψεως ότι το κράτος γνωρίζει καλύτερα τα συμφέροντα των πολιτών του. Αυτός που καθίσταται όμως κατά τεκμήριο επιλήψιμος είναι αυτός που αποκαλεί ο ίδιος ως σκληρό πατερναλισμό τον οποίο αντιδιαστέλλει από τον ήπιο. Πιο συγκεκριμένα, ο ήπιος πατερναλισμός σύμφωνα με τον ίδιο κατευθύνεται σε ουσιωδώς μη εθελούσιες συμπεριφορές, σε αντίθεση με τον

---

²⁶ Joseph Raz, ό.π., σελ 420.

²⁷ Joseph Raz, ό.π. σελ. 420 παρ. 2.

²⁸ Η έννοια της οποίας ακολουθήθηκε στο σχετικό προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

²⁹ Joel Feinberg , ό.π. , βλέπε σελ 1-12.

σκληρό πατερναλισμό που στρέφεται κατά ουσιωδώς εθελούσιων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το πρόβλημα με τη νομοθέτηση ποινικών μέτρων σκληρού πατερναλισμού να έγκειται στο ότι παραβιάζει την προσωπική αυτονομία του δέκτη των εξαναγκαστικών μέτρων με την υποβολή ξένων ως προς εκείνον επιθυμιών, αξιών, προτιμήσεων. Στον αντίποδα, ο ήπιος πατερναλισμός φαίνεται να αποτελεί παρέμβαση εκ μέρους των αξιών, πεπιοιθήσεων και επιθυμιών του ίδιου του δέκτη, ώστε σύμφωνα με αυτή την άποψη να μην παραβιάζεται η προσωπική του αυτονομία.

Από την προηγούμενη διάκριση η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας προκύπτει πως ο Feinberg υπό τον όρο ήπιος πατερναλισμός χωρεί αποδεκτές πρακτικές που φέρουν πατερναλιστικό χαρακτήρα διατηρώντας παράλληλα την απολυτότητα των αντιπατερναλιστικών του θέσεων, καθότι ό,τι υπάγεται στην κατά αυτόν έννοια του ήπιου πατερναλισμού στην πραγματικότητα δεν αποτελεί πατερναλιστικό προϊόν, αλλά ο όρος αποδίδεται παρωχημένα, δεδομένου μάλιστα πως στον άξονα της αντίθεσης στον πατερναλισμό τοποθετεί την αρχή της προσωπικής αυτονομίας η οποία ομοιάζει να μην θίγεται από τον αποκαλούμενο ήπιο πατερναλισμό.

Όταν συγκρούεται η αυτονομία με την αγαθοβουλία υφίστανται τρεις πιθανές οπτικές. Η πρώτη υποστηρίζει πως πάντοτε η αυτονομία κερδίζει. Η δεύτερη προκρίνει πάντοτε την αγαθοβουλία, με την έννοια πως ο αυτοκαθορισμός διαθέτει αξία μόνο ως μέσο για την επίτευξη του αγαθού κάθε προσώπου, ενώ η τρίτη αναγνωρίζει την αξία και των δύο αρχών και σε ορισμένες περιστάσεις υπερισχύει η μία και υπό διαφορετικές συνθήκες η έτερη.

Ο Feinberg, όπως καθίσταται εμφανές και από όσα προαναφέρθηκαν ανήκει στην πρώτη κατηγορία, εκπροσωπεί τον απόλυτο αντιπατερναλισμό.³⁰

---

³⁰ «If we take the model of national sovereignty seriously, we cannot make certain kinds of compromises with paternalism. We cannot say, for example, that interference with the relatively trivial self-regarding choices involves only “minor forfeitures” of sovereignty whereas interference with the basic life-choices involves the virtual abandonment of sovereignty, for sovereignty is an all or nothing concept; one is entitled to absolute control of whatever is within one’s domain however trivial it may be. In the political model, a nation’s sovereignty is equally

Αν και εκπροσωπεί τον απόλυτο αντιπατερναλισμό δικαιολογεί νόμους που φαίνεται να εμφορούνται από πατερναλιστικούς λόγους αποδίδοντας τη θέσπιση τους σε άλλους λόγους όπως η κοινωνική ασφάλεια ή σε λόγους ήπιου πατερναλισμού τον οποίο δεν αναγνωρίζει ως πατερναλισμό.

Υπάρχουν δύο προσεγγίσεις για την εξήγηση του περιεχομένου της έννοιας της αυτονομίας από τις οποίες παράγονται και αντίστοιχες απαντήσεις στην ερώτηση πότε η παρέμβαση με επιλογές αφορώσες τον εαυτό καθενός παραβιάζουν το δικαίωμα στην αυτονομία: οι βασισμένες στην επιλογή(choice-based) και οι βασισμένες στην προτίμηση (preference-based). Η άποψη του Feinberg πως το δικαίωμα στην αυτονομία προστατεύει αποκλειστικά επιλογές που αφορούν αποκλειστικά εκείνον που τις πράττει (self-regarding choices) περνώντας το κατώφλι του εθελουσίου ανήκει στην κατηγορία της “choice-based προσέγγισης”. Στην ίδια όμως κατηγορία υφίστανται και άλλες δύο ενδιαφέρουσες εξηγήσεις. Η πρώτη συμφωνεί με τον Feinberg όσον αφορά την κάλυψη του δικαιώματος στην αυτονομία μόνο από εθελούσιες επιλογές, διαφωνεί όμως με την θέση υψηλά του πήχη για το τι θεωρείται ολοκληρωτικά εκούσιο. Αποτελεί επομένως μια οπτική περισσότερο του ελευθερισμού επισημαίνοντας και επιμένοντας πως όταν οι άνθρωποι είναι λάθος σχετικά με τα μέσα ή τους σκοπούς τους ή τις εμπειρικές πεποιθήσεις τους το εθελούσιο των επιλογών τους δε μειώνεται.

Η δεύτερη εξήγηση είναι ακόμη περισσότερο αντιπατερναλιστική. Ειδικότερα, θεωρεί πως το δικαίωμα στην αυτονομία περιλαμβάνει κάθε “self-regarding” επιλογή ακόμη και τις πιο ασήμαντες ή μη εθελούσιες ή μη αυτόνομες.

Σύμφωνα με την κατηγορία των preference-based προσεγγίσεων, η παρέμβαση δεν παραβιάζει την αυτονομία κάποιου, αν συναίνεσε σε αυτήν κάτω υπό συγκεκριμένες συνθήκες και σύμφωνα με τις προτιμήσεις και τις αξίες του. Η βασισμένη σε τωρινές προτιμήσεις προσέγγιση(current preference

---

infringed by a single foreign fishing boat in its territorial waters as by a squadron of jet fighters flying over its capital city.» Joel Feinberg, *Autonomy, Sovereignty, and Privacy: Moral Ideals in the Constitution*, Notre Dame Law Review Volume 58, Issue 3, 1983, σελ.454-455.

account) συνοψίζεται στο ότι δεν παραβιάζεται η προσωπική αυτονομία κάποιου προσώπου αν εκείνος συναίνεσε σε αυτή λαμβάνοντας υπόψιν τις, εκείνη τη στιγμή, προτιμήσεις και αξίες του, και αν ήταν σωστά πληροφορημένος και οργανικά ορθολογικός σχετικά με ζητήματα εμπειρικά και μέσων–σκοπών.

Ποιες είναι οι συνέπειες της παραπάνω διάκρισης όσον αφορά τον πατερναλισμό και την αντίθεσή σε αυτόν;

Αρχικά, υφίστανται τουλάχιστον τρεις τρόποι κατανόησης του ισχυρισμού, γιατί το δικαίωμα στην αυτονομία φέρει τον χαρακτηρισμό του ως απόλυτο. Πιο συγκεκριμένα θα μπορούσε να είχε την έννοια πως είναι απόλυτο επειδή δεν πρέπει ποτέ να παραβιάζεται με σκοπό: α) την προαγωγή συνετού καλού, την αύξηση της αυτονομίας ή της έννοιας του αγαθού των άλλων β) την προαγωγή του δικαιώματος να προωθεί το δικό του καλό, την αυτονομία ή την έννοια του αγαθού γ) την αποφυγή μιας επιβλαβούς ανηθικότητας από τον ενδεχόμενο δέκτη πατερναλιστικής συμπεριφοράς, μιας εσφαλμένης πράξεως που δεν παραβιάζει κανενός δικαίωμα, ούτε την αυτονομία ούτε την ευζωία.

Για τον Feinberg το δικαίωμα είναι απόλυτο όσον αφορά τα στοιχεία β και γ, σε αντίθεση με την άποψη που παραπέμπει στον ελευθερισμό και καλύπτει το περιεχόμενο και των τριών προαναφερθέντων στοιχείων. Ενδεχομένως, σε αυτό το σημείο ο Feinberg εννοεί πως το δικαίωμα στην αυτονομία δεν είναι απόλυτο *vis a vis* με το καλό των άλλων, δεδομένου των σχετικών νομοθετικών πολιτικών που τις στηρίζει στο έδαφος ήπιου πατερναλισμού. Σε περιπτώσεις όπως η άρνηση από το κράτος εφαρμογής συμβολαίων υποδούλωσης ή θέσπισης υποχρεωτικών σεμιναρίων για υποψηφίους διπλώματος μηχανής με σκοπό μεταξύ άλλων την χρήση κράνους κατά την οδήγηση υπάρχουν ορισμένοι που δίνουν προτεραιότητα σε διαφορετικές αξίες, με αποτέλεσμα να θεωρούν ότι βλάπτονται από τη θέσπιση τοιαύτων μέτρων. Σε αυτούς τους λίγους ο Feinberg δίνει την απάντηση πως οι περιορισμοί στη ελευθερία τους τίθενται για το καλό των πολλών και όχι για το δικό τους. Αντιθέτως, ακολουθώντας και τον Nozick που μεταχειρίζεται τα δικαιώματα ως παράπλευρους περιορισμούς είναι λάθος ένα κράτος να παραβιάζει την

αυτονομία ενός για να διασφαλίσει τη μη βλάβη χωρίς τη θέληση εκατομμυρίων άλλων.

Αν και εκκρεμεί ακόμη η σαφής οριοθέτηση του περιεχομένου του πατερναλισμού(κάτι που οφείλεται και στις διαφορετικές εξηγήσεις θεωριών αλλά και της διάκρισης μεταξύ ήπιου και σκληρού στην οποία θα επανέλθουμε) με επίκεντρο την έννοια και το δικαίωμα της αυτονομίας διαπιστώθηκαν αντιθέσεις στον πατερναλισμό απόλυτης μορφής συντασσόμενες κατά αυτόν τον τρόπο με μια αντίληψη του πατερναλισμού ως *prima facie* κακού(τουλάχιστον του σκληρού όπως θα δούμε όμως η οριοθέτηση της διάκρισης προσφέρει τριγμούς σε αυτές τις απόψεις).

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμη η παράθεση επιχειρημάτων που σκοπούν και να αναδείξουν διαβαθμίσεις σε αντιπατερναλιστικές θεωρίες προκαλώντας τριγμούς στον απόλυτο χαρακτήρα που συχνά υιοθετείται από εκείνες.

Η αυτοκυριαρχία όπως αναφέρει και ο Peter de Marneffe³¹ αποτελεί μια από τις σπουδαίες εννοήσεις του Mill είναι όμως πιθανή η επίτευξη του σεβασμού προς αυτήν και μιας ευλογοφανούς θεωρίας περιορισμών της χωρίς την αντίταξη μιας γενικής αρχής αντιπατερναλισμού όπως η Μιλλιανή αρχή της βλάβης; Αν αυτό είναι πιθανό τότε εξαλείφεται ένας λόγος, ώστε ο πατερναλισμός να μην θεωρείται λάθος.

Αν η αυτοκυριαρχία αποτελούσε ταυτόσημη έννοια με την ιδιοκτησία του εαυτού μας από εμάς τους ίδιους θα ήταν επόμενο να συμπεράνουμε πως ο πατερναλισμός είναι ασυμβίβαστος με την αυτοκυριαρχία, καθώς αν αντιλαμβανόμαστε τους εαυτούς μας ως ιδιοκτησία μας είναι λογικό να πιστεύουμε πως διαθέτουμε την ελευθερία να κάνουμε ότι θέλουμε αρκεί να μην προκαλούμε βλάβη του άλλους. Ειδικότερα η έννοια της *self-ownership* αποτελεί μια ελκυστική σκέψη του Κοέν πάνω στον πυρήνα του ελευθερισμού του Νόζικ.³²

---

³¹ Peter de Marneffe . *Self-sovereignty and paternalism* in PATERNALISM :Theory and Practice edited by Christian Coons and Michael σελ..56.

³² The thought is that each person is the morally rightful owner of himself. He possesses over himself, as a matter of moral right, all those rights that a slaveholder has over a chattel slave as a matter of legal right, and he is entitled, morally

Η προτεινόμενη από τον Peter de Marneffe έννοια της αυτοκυριαρχίας αποτελείται από δύο αρχές. Η πρώτη αποκαλείται αρχή της απαγόρευσης (prohibition principle). Με βάση την αρχή της απαγόρευσης μια κυβέρνηση παραβιάζει την κυριαρχία κάποιου προσώπου πάνω στον εαυτό του απαγορεύοντας του να προβεί σε κάποια επιλογή, αν η επιλογή περιλαμβάνει μια σημαντική μορφή διαθέσιμου ελέγχου πάνω στο μυαλό και στο κορμί του, αν δεν υπάρχει στοιχείο και ουσιαστικός λόγος ευζωίας για κάποιον να θέλει να μην προβεί σε αυτήν την επιλογή η οποία διαθέτει μεγαλύτερο βάρος από τους λόγους να προβεί σε αυτήν και αν η απαγόρευση αυτής της επιλογής δεν είναι αναγκαία για να διασφαλίσει ότι κάποιος έχει επαρκή έλεγχο πάνω στο κορμί και στο μυαλό του.

Ένας λόγος ευημερίας (καλού) για τον A να θέλει ο B να μην προβεί σε μια επιλογή είναι εμφανής μόνο αν η διαθέσιμη πληροφόρηση την ώρα της λήψης της αποφάσεως, δικαιολογούσε ο A να αποδεχθεί την υπόθεση ότι συνιστά αυτόν τον λόγο αν ο A είχε αυτή την ενημέρωση. Ένας λόγος ευζωίας για να θέλει ο A να μην προβεί ο B σε μια πράξη είναι ουσιώδης αν και μόνο αν προσδιορίζει έναν τρόπο κατά τον οποίο θα βρίσκεται σε χειρότερη μοίρα αν ο B προέβαινε στην επιλογή, τυπικά βρισκόμενος σε υψηλότερο κίνδυνο βλάβης.

Η δεύτερη αρχή, αποκαλείται αρχή της ευκαιρίας (opportunity principle) και σύμφωνα με την οποία μια κυβερνητική πολιτική παραβιάζει την αυτοκυριαρχία κάποιου μειώνοντας τις ευκαιρίες να κάνει μια επιλογή αν και μόνο αν αυτή η επιλογή περιλαμβάνει μια σημαντική μορφή ελέγχου πάνω στο μυαλό και στο κορμί του, και οι εμφανείς και ουσιώδεις λόγοι για το καλό του ατόμου για να προτιμούν την κατάσταση χωρίς αυτήν την πολιτική έχουν μεγαλύτερο βάρος σε αντίθεση με τη θέσπισή της.

Η θεωρία της αυτοκυριαρχίας φαίνεται να περιλαμβάνει περισσότερα περιθώρια πατερναλισμού από ότι η θεωρία του Mill. Προς αυτήν τη διαπίστωση συντελεί η παράθεση ενός παραδείγματος. Ένας αστυνομικός κατά τη διάρκεια της περιπολίας του περνάει από ένα απομονωμένο σπίτι ανήκον σε κάποιον που γνωρίζει πως διαβιεί εκεί μόνος του χωρίς οικογένεια

---

speaking, to dispose over himself in the way such a slaveholder is entitled, legally speaking, to dispose over his slave. Peter de Marneffe, *ό,π.,σελ 57.*

και παρατηρεί μια πινακίδα με τη σήμανση «παρακαλώ μην ενοχλείτε, αυτοκτονία σε εξέλιξη», ενώ ακούει από μέσα από το γκαράζ μηχανή αυτοκινήτου προφανώς για τη παραγωγή μονοξειδίου του άνθρακα, ώστε να δηλητηριαστεί και να αποθάνει. Μπορεί με βία να ανοίξει την πόρτα του γκαράζ, να μετακινήσει τον αναίσθητο άνθρωπο και να τον σώσει από δηλητηρίαση από το εκπεμπόμενο μονοξείδιο του άνθρακα, γνωρίζοντας μάλιστα πως δεν διακινδυνεύονται τα αγαθά κανενός άλλου προσώπου; Η κοινή αίσθηση τείνει να αποφανθεί πως μπορεί. Θα ήταν δυνατό όμως να θεσπισθεί ένας νόμος που να επιτρέπει σε έναν αστυνομικό να δρα κατά τον ανωτέρω τρόπο και να σταματά την εξέλιξη αυτοκτονιών σαν την εξεταζόμενη περίπτωση μη κινδυνεύοντας να αντιμετωπίσει ποινικές και πειθαρχικές διώξεις; Ένας νόμος σαν τον περιγραφόμενο δεν θέτει νομική απαγόρευση της αυτοκτονίας, με αποτέλεσμα να μην παραβιάζεται η αρχή της απαγόρευσης. Επιπρόσθετα, υπάρχουν λόγοι που καθιστούν καλύτερη την κατάσταση όταν επιτρέπεται οι αστυνομικοί να επεμβαίνουν σε απόπειρες αυτοκτονίας από το να μην, καθότι αφενός παρατηρείται συχνά όσοι αποπειρώνται να αυτοκτονήσουν να χαίρονται με την αποτυχία τους και να έχουν μια δεύτερη ευκαιρία για να ζήσουν μια δυνατή και χαρούμενη ζωή και αφετέρου ακόμη και αν δε συμβεί αυτό έχουν τη δυνατότητα να αποπειραθούν ξανά. Υπό αυτό το πρίσμα δεν παραβιάζεται ούτε η αρχή της ευκαιρίας. Επομένως, αυτός ο νόμος που χαρακτηρίζεται ως πατερναλιστικός δεν αντιτίθεται στην αρχή της αυτοκυριαρχίας και αυτό τον καθιστά τουλάχιστον επιτρεπτό.

Αντιθέτως, μια κατά νόμον απαγόρευση γενικά της αυτοκτονίας παραβιάζει την αρχή της αυτοκυριαρχίας και ως εκ τούτου αποτελεί μια μη επιτρεπτή και μη ανεκτή πατερναλιστική πολιτική, διότι ορισμένες φορές οι λόγοι που οδηγούν κάποιον στην αυτοκτονία έχουν κατά πολύ σπουδαιότερο βάρος από τους λόγους του να μην τη διαπράξει, με αποτέλεσμα να παραβιάζεται η έννοια της αυτοκυριαρχίας όπως προδιατυπώθηκε.

Πατερναλιστικές ενέργειες υποστηρίζουν και όσοι αναζητούν χώρο για την ηθική, κάτι που αντιστρατεύονται οι απόλυτοι ατομιστές, γεγονός που συνδέεται και στην εκ μέρους τους υποστήριξη της δυνατότητας επέμβασης σε κάποιες περιπτώσεις για το καλό των άλλων. Πέρα από την αμφίβολης πειστικότητας ανωτέρω υποστήριξη (με την έννοια πως ένα επιχείρημα πρέπει

να στέκεται σθεναρά και με αξιώσεις έναντι στους ισχυρότερους πολέμιούς του) προκαλείται η εύλογη εντύπωση πως οι υπερασπιστές του αντιπατερναλισμού θεωρούν προσβλητική όχι τόσο την παρέμβαση για λόγους αγαθοβουλίας, αλλά το ύφος, την αίσθηση ανωτερότητας που πιστεύεται ότι συνοδεύει τέτοιες παρεμβάσεις. Η ανωτερότητά όμως αυτή είναι γενική με την έννοια ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση κάποιος είναι περισσότερο ικανός όσον αφορά την προαγωγή του οφέλους.³³

Στις τάξεις όσων αντιστρατεύονται σε απόλυτο βαθμό τον πατερναλισμό κυριαρχεί ο φόβος, το σύνδρομο θα τολμούσε να πει κανείς, της ολισθηρής πλαγιάς. Ένας θεμιτός φόβος με σκοπό την αποφυγή του ανοίγματος του ασκού του Αιόλου με κατάφωρες παραβιάσεις και πατερναλιστικές τρύπες στην ιερότητα της αυτονομίας των προσώπων. Όσο κατανοητός και να καθίσταται ο ως άνω φόβος οδηγεί σε μια χωρίς διακρίσεις αντιμετώπιση περιπτώσεων αποθαρρύνοντας τη λύση σημαντικών ζητημάτων και επιτυγχάνει τη συσκότιση εννοιών ή και τη μετακύληση λόγων³⁴. Θα ήταν προσφορότερο αντί για μια γενική απαγόρευση να αναζητηθούν περιπτώσεις όπου πράγματι η υπερίσχυση της αυτονομίας καθίσταται απόλυτη και περιπτώσεις όπου δικαιολογούνται πατερναλιστικά μέτρα.

Μια περίπτωση όπου παρότι ο σκληρός πατερναλισμός θα προστάτευε κάποιον από την πρόκληση σίγουρης βλάβης, αποτελεί σφάλμα είναι το παράδειγμα όπου ένας μάρτυρας του Ιεχωβά για θρησκευτικούς λόγους αρνείται ζωτικής σημασίας μετάγγιση αίματος.

Στην περίπτωση αυτή η κάρτα που κερδίζει θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως δεν είναι ένα πάντοτε υπάρχον γενικό δικαίωμα στην αυτονομία περιλαμβάνον όλες τις πράξεις αυτοκαθορισμού, αλλά το γεγονός της παραβίασης ειδικών δικαιωμάτων εκφάνσεων αυτού όπως το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία και μη εγκεκριμένων φυσικών προσβολών στο σώμα

---

³³ Χαρακτηριστικό το παράδειγμα όπου κάποιος αποφασίζει να ακολουθήσει μια περισσότερο υγιεινή ζωή πηγαίνει για πεζοπορία στο βουνό, αλλά αδυνατεί να αποχωριστεί ένα πακέτο με τσιγάρα που πήρε μαζί του και ένα φίλος του το παίρνει και το πετάει.

³⁴ Τη δικαιολόγηση πατερναλιστικών νόμων σε άλλες βάσεις για να αποφεύγεται ο στιγματισμός. Βέβαια, στη εποχή μας συχνά συμπλέκονται πολλοί λόγοι για την παραγωγή ενός νόμου, παρατηρώντας μέτρα συχνά μεικτού πατερναλισμού(απαγορεύσεις για το καλό των πολιτών, αλλά και για δημόσια ασφάλεια, υγεία κλπ.).

κάποιου. Αυτή η άποψη ομοιάζει να υιοθετεί τη θέση πως ο σκληρός πατερναλισμός δικαιολογείται ευκολότερα σε περιπτώσεις όπου θίγεται μια αφηρημένη έννοια του δικαιώματος στην αυτονομία. Αποτελεί μια θέση που απαιτεί θεμελίωση. Εντούτοις, θα πρέπει να κρατηθεί η ιδέα όχι μόνο της ανάγκης διαβαθμίσεων στη σοβαρότητα των παραβιάσεων της αυτονομίας, αλλά και της εμπειρικής και θεωρητικής διαπίστωσής της.

Στον αντίποδα, υποστηρίζεται πως η φιλελεύθερη άποψη σχετικά με την ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία (PAS) η οποία την επιτρέπει αποκλειστικά σε περιπτώσεις ασθενών σε τερματικό στάδιο δικαιολογείται και χαρακτηρίζεται από τον σκληρό πατερναλισμό και όχι από τον ήπιο όπως αρέσκονται οι υποστηρικτές αυτής της άποψης να τονίζουν. Αυτός ο περιορισμός αποκλείει πρόσωπα των οποίων η απόφαση είναι γνήσια εθελούσια και εκείνοι ικανοί να αποφασίσουν να προβούν σε αυτήν. Κατά αυτό τον τρόπο διαπιστώνεται η αδυναμία στήριξης περιορισμών τέτοιου είδους πάνω σε βάσεις ήπιου πατερναλισμού. Προς επίρρωσιν των ανωτέρω παρατίθεται η εξής περίπτωση.³⁵ Ένα πρόσωπο με πραγματικό πάθος για το ανταγωνιστικό γκολφ παθαίνει ένα σοβαρό τραυματισμό στον ώμο. Μετά από ένα χρόνο και αφού έχει παρέλθει η κατάσταση της κατάθλιψης συνειδητοποιεί ότι δε διαθέτει κάποιο νόημα πλέον η ζωή του και επιθυμεί να προβεί σε ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία. Στη μη δυνατότητα να προβεί, μη όντας ασθενής βρισκόμενος σε τερματικό στάδιο, λανθάνει η ιδέα ότι η πλειοψηφία των υπολοίπων αξίζει, είναι καλύτερο για αυτούς να ζήσουν. Μια ιδέα που δικαιολογεί ο σκληρός πατερναλισμός. Υπάρχει βέβαια και η άποψη πως δεν παρέχει μόνο ο σκληρός πατερναλισμός λόγους για τη θέση του επίμαχου περιορισμού.³⁶ Βέβαια, η έννοια της ιατρικώς υποβοηθούμενης αυτοκτονίας έχει ως δικαιολογητικό σκοπό-λόγο να βοηθήσει ανθρώπους αποφασισμένους να απαλλαγούν από το άχθος μιας αφόρητης και ανούσιας ζωής, επειδή δεν μπορούν να το πράξουν μόνοι τους. Παρατηρείται επομένως, μια δυσκολία, μια ασάφεια περί της υπαγωγής του ως άνω παραδείγματος αρχικά στην έννοια της PAS, ώστε η ανωτέρω απόρριψη να μη σχετίζεται άμεσα με πατερναλιστικούς λόγους.

---

³⁵ Danny Scoccia. ό.π., σ. 19-2

³⁶ J. David Velleman, "A Right to Self-Termination?" *Ethics* v. 109 no. 3 (April 1999): 606-28.

Μια ένσταση κατά του αντιπατερναλισμού είναι ικανή να προσφέρει η αρχή της «ακριβοδικίας»(fairness) όπως τη χρησιμοποιεί ο Arneson. Ειδικότερα, «Όταν ένας αριθμός προσώπων συμπλέκεται σε ένα δίκαιο, αμοιβαία επωφελές, συνεργατικό και σύμφωνα με κανόνες εγχείρημα. και συνεπώς περιορίζει την ελευθερία με τρόπο αναγκαίο για την εξασφάλιση πλεονεκτημάτων σε όλους, αυτοί που έχουν υποταχθεί σε αυτούς τους περιορισμούς έχουν δικαίωμα σε όμοια συγκατάθεσή τους στο κομμάτι που έχουν ωφεληθεί από εκείνους που μετείχαν και υποτάχθηκαν στο εγχείρημα»³⁷

Κατά της ίδιας της αρχής έχουν διατυπωθεί ενστάσεις αφορώσες τον πατερναλιστικό της χαρακτήρα. Αν αποδειχθεί όμως πως δεν είναι μια αρχή ενδεδυμένη πατερναλιστικά υφάσματα ή ότι και να είναι δεν πειράζει και τα μέτρα της γίνονται αποδεκτά, προκαλείται ένας τριγμός στο οικοδόμημα του «όχι πατερναλισμός». Τα επιχειρήματα θα περιστραφούν γύρω από τη θεματική του λεγόμενου αγγλιστί “free rider”. Είναι πιθανό σε μια πόλη παραδείγματος χάριν να πραγματοποιηθεί ένα έργο προς εξυπηρέτηση ενός δημόσιου αγαθού (μοναδικός τοπικός κινηματογράφος, έργο βελτίωσης νερού και προμήθειάς του σε περιόδους ξηρασίας, τρένο κ.ο.κ.). Επίσης, υπαρκτό καθίσταται το ενδεχόμενο κάποιοι να μη συναινούν με το εξωραϊστικό έργο και να μην επιθυμούν να συνεισφέρουν το δίκαιο μερίδιό τους σε αυτό. Έργα όμως τοιαύτης φύσεως παρέχονται για το όφελος όλων. Επομένως, και οι μη συναινούντες και οι μη συνεισφέροντες προσκομίζουν αυτό όφελος με τους συναινούντες και συνεισφέροντες. Αν για να αποφευχθεί το φαινόμενο των ελεύθερων διαβατών, εξαναγκαστικά απαιτηθεί το δίκαιο αντίτιμο, τα μέτρα προς επίρρωσιν τούτου δεν φαίνεται να φέρουν τον προσδιορισμό πατερναλιστικά, καθώς δε στρέφονται στο καλό των μη συναινούντων και συνεισφέροντων, αλλά αντίθετα στην άντληση του δίκαιου αντίτιμου για αυτό που τους προσφέρθηκε και αξιοποιούν.

Υποστηρίζεται, πως ακόμη και αν γίνει δεκτό (αν και ο ίδιος δεν το πιστεύει) ότι αυτή η αρχή είναι πατερναλιστική, είναι ηθικά επιτρεπτή και δεν θα

---

³⁷ [W]hen a number of persons engage in a just, mutually advantageous, cooperative venture according to rules and thus restrain their liberty in ways necessary to yield advantages for all, those who have submitted to these restrictions have a right to similar acquiescence on the part of those who have benefited from their submission Richard Arneson, *Paternalism and the principle of fairness*, in *PATERNALISM :Theory and Practice* edited by Christian Coons and Michael σελ. 134.

πρέπει να απορριφθεί. Ειδικότερα, κοπιωδώς (και συχνά αλυσιτελώς) αμφισβητείται ένα τεκμήριο ηθικού σφάλματος του πατερναλισμού. Αυτό το τεκμήριο θεωρείται ότι ανατρέπεται όταν ο πατερναλισμός καθίσταται αναγκαίος για την παροχή ενός ικανοποιητικού ελάχιστου «πραγματικής» ελευθερίας κάτι που συνδυάζεται και με την υποχρέωση του ατόμου να υποστηρίξει ένα κράτος που παρέχει τα βασικά δημόσια αγαθά και προωθείται εν τέλει η αυτόνομη ζωή.

Σε προηγούμενο σημείο αναφέρθηκαν ως βασικά σημεία του αντιπατερναλισμού, η θεωρία του Kant για την αυτονομία και η διάκριση μεταξύ ήπιου και σκληρού πατερναλισμού που επικουρεί στην θεμελίωση ενός απόλυτου πατερναλισμού απαλλαγμένου από περιπτώσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν πατερναλιστικές και ομοιάζουν αποδεκτές και δικαιολογημένες. Από αυτά τα σημεία φαίνεται πως θα μπορούσαν να προκύψουν και επιχειρήματα υπέρ του πατερναλισμού ή τουλάχιστον κατά του απόλυτου αντιπατερναλισμού. Η διάκριση σκληρού και ήπιου πατερναλισμού, καθώς και ο «Καντιανός Πατερναλισμός» θα αποτελέσουν και το περιεχόμενο των δύο αμέσως επόμενων κεφαλαίων.

4° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΚΛΗΡΟΣ ΚΑΙ ΗΠΙΟΣ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ(HARD AND SOFT PATERNALISM)

Ήδη από το έργο του Mill συνάγεται πως αναγνώριζε την ανάγκη διερεύνησης του εθελούσιου πριν την κρίση περί του επιτρεπτού μιας πράξης, άποψη που εμφανίζεται στο γνωστό παράδειγμα της γέφυρας.³⁸ Η έννοια όμως του ήπιου πατερναλισμού(soft paternalism) δημιουργήθηκε, διαφοροποιήθηκε και κατέστη ιδιαίτερος γνωστή από άλλους φιλοσόφους όπως ο Feinberg.

Ειδικότερα, ο Feinberg διακρίνει τον ήπιο από το σκληρό πατερναλισμό επεκτείνοντας την αρχή της βλάβης του Mill και συνδυάζοντάς την με το εθελούσιο της πράξης. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο σκληρός πατερναλισμός θα αποδεχόταν ως λόγο για την ποινική νομοθέτηση την προστασία από επιβλαβείς συνέπειες ακόμη και των ολοκληρωτικά εθελούσιων επιλογών και εγχειρημάτων ικανών ενηλίκων, σε αντίθεση με τον ήπιο πατερναλισμό, οποίος δικαιολογεί την αποτροπή βλαβερής συμπεριφοράς που αφορά μόνο τον εαυτό κάποιου και μόνο όταν αυτή η συμπεριφορά καθίσταται ουσιωδώς μη εθελούσια, ή όταν η παρέμβαση είναι αναγκαία για τη διαπίστωση αν είναι εθελούσια ή όχι.³⁹ Υπάρχει και η άποψη πως το στοιχείο που διακρίνει τον ήπιο πατερναλισμό δεν είναι εκείνο του εθελούσιου, αλλά ο ήπιος χαρακτήρας του όσον αφορά το είδος και το βαθμό της πατερναλιστικής επέμβασης(π.χ. αποκλείονται κατά αυτήν την έννοια επεμβάσεις ευθέου εξαναγκασμού).

Αφού παρουσιαστεί ο ήπιος πατερναλισμός με την έννοια του εθελούσιου θα αναφερθούν τα προβλήματα, η σημασία της διάκρισης και αν προσφέρεται κάποια λύση στην προβληματική πατερναλισμός.

---

³⁸ John Stuart Mill, *On Liberty* (Cambridge University Press Edition, ed. By Stefan Collini, New York, 2013), σελ. 102.

³⁹ Joel Feinberg, *ό.π.*, σελ. 12.

Όπως επισημάνθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο ο Feinberg τονίζει πως το λάθος του πατερναλιστικού περιορισμού της ελευθερίας συνίσταται στο ότι παραβιάζει μια πειστική ιδέα της προσωπικής αυτονομίας. Ο πατερναλιστικός όμως περιορισμός μιας πράξης ουσιωδώς μη εθελούσιας, επισημαίνει πως δεν παραβιάζει την προσωπική αυτονομία και έτσι καθίσταται επιτρεπτή. Μια ουσιωδώς μη εθελούσια πράξη απέχει παρασάγγας από αυτό που ο Feinberg ονομάζει ιδανικό της τέλεια εθελούσιας επιλογής (the ideal of a perfectly voluntary choice). Από το πώς αποδίδεται το παραπάνω ιδανικό προκύπτουν εκ του αντιθέτου και τα στοιχεία που προσδιορίζουν μια καθόλου ή ατελώς εθελούσια επιλογή.

Για να χαρακτηρίζεται μια επιλογή ως τέλεια εθελούσια πρέπει να συντρέχουν κάποιες προϋποθέσεις. Αρχικά, αυτός που επιλέγει δέον να είναι ικανός(όχι τρελός, όχι με σημαντικές διανοητικές διαταραχές ή σε κωματώδη κατάσταση). Στη συνέχεια θα πρέπει η επιλογή να μην έχει γίνει κάτω από συνθήκες εξαναγκασμού και απειλής, και να μην γίνεται εξαιτίας μιας περισσότερο πονηρής χειραγώγησης(όπως η μεθυπνωτική πρόταση). Επιπρόσθετα, αυτός που επιλέγει δεν πρέπει να προβαίνει στην επιλογή λόγω άγνοιας ή εσφαλμένης πεποίθησης σχετικά με τις συνθήκες υπό τις οποίες δρα ή τις συνέπειες σχετικά με τις διαθέσιμες σε εκείνον εναλλακτικές. Τέλος, αυτός που επιλέγει δεν πρέπει να το πράττει υπό συνθήκες προσωρινής στρέβλωσης. Δεν πρέπει να επιλέγει όντας εξουθενωμένος, σφόδρα νευρικός, κλονισμένος, όχι υπό την επήρεια ενός ισχυρού πάθους(μίσος, οργή, λαγνεία κ/λπ), όχι σε κατάσταση κατάθλιψης ή μανίας ή υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών. Ακόμη, δεν πρέπει να προβαίνει σε επιλογή όταν βρίσκεται σε κατάσταση πόνου και η επιλογή δεν πρέπει να αποτελεί προϊόν νευρωτικού ψυχαναγκασμού ή εμμονής ή όταν καθίσταται δέκτης άλλης αξιολογικά όμοιας και σοβαρής πίεσης.

Πιο ευσύνοπτα, μια τέλεια εθελούσια επιλογή είναι εκείνη που δεν έχει φθαρεί από ένα ετερόκλητο πλέγμα χαρακτηριστικών που τείνουν προς την εμπόδιση μιας επιλογής από το να αντιπροσωπεύει πιστά τον δρώντα κατά σημαντικό τρόπο εκφράζοντας τις εγκατεστημένες σε εκείνον αξίες και προτιμήσεις.⁴⁰

---

⁴⁰ Το εθελούσιο κατά Αριστοτέλη έχει άλλη στόχευση , βλέπε Feinberg Joel, ό.π.113.

Όσον αφορά το πόσο μια επιλογή απέχει από το προαναφερθέν ιδανικό, ώστε να δικαιολογείται πατερναλιστική επέμβαση σύμφωνα με τον Feinberg το κριτήριο είναι μεταβλητό εξαρτώμενο από την περίπτωση. Η λογική ενός κριτηρίου έστω και μεταβλητού κατανοείται από την παρατήρηση πως ο ήπιος αντιπατερναλισμός δε στοχεύει στην αποφυγή τέλεσης πράξεων χαμηλής στάθμης σχετικά με το εθελούσιο, αλλά στο να εμποδίσει ανθρώπους από το να υποφέρουν βλάβη την οποία δε διάλεξαν πραγματικά να υποστούν ή να κινδυνέψουν να υποστούν. Σε αυτό το σημείο έγκειται η αξία του προσδιορισμού του εθελούσιου, αλλά ταυτοχρόνως και το αγκάθι της υπόθεσης, ενώ συνδέεται και με μια άλλη σημαντική διάκριση.⁴¹

Το μεταβλητό του ανωτέρω κριτηρίου το καθορίζουν οι περιστάσεις και η διαβάθμιση του ρίσκου μιας συμπεριφοράς ή η δυσκολία ανάκλησης του κινδύνου βλάβης που αυξάνουν το όριο για να θεωρείται μια συμπεριφορά ως εθελούσια. Με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η ανάγκη προσαρμοστικότητας σε ad hoc περιστάσεις, αλλά αυτή η ευελιξία προσδίδει στοιχεία αβεβαιότητας και ασάφειας ανοίγοντας ή κλείνοντας αδικαιολόγητα την πόρτα στον πατερναλισμό. Επίσης, έχει ενδιαφέρον η παρατήρηση πως ενώ απαιτείται μια σημαντική βλάβη για επέμβαση σε μια μη εθελούσια επιλογή, με αποτέλεσμα να μη δικαιολογείται η επέμβαση παρά το μη εθελούσιο της (η περίπτωση που φίλος μας επιθυμεί να βάλει στο αλειμμένο με βούτυρο ψωμί του μαρμελάδα φράουλα και μπερδεύει τα βάζα και βάζει μερέντα, δεν ισχύει το ίδιο αν το βάζο έχει αρσενικό). Όταν υπάρχει αυτή η βλάβη αυξάνεται ο πήχης του κριτηρίου για το εκούσιο, με ενδεχόμενο να μην δικαιολογηθεί εν τέλει επέμβαση για την προστασία σημαντικού αγαθού από συμπεριφορά που κάποιος άλλος θα μπορούσε να θεωρήσει εθελούσια, καθώς υπάρχει η απαίτηση για αύξηση των απαιτήσεων, αλλά ασάφεια για το πώς εκείνη εν τοις πράγμασι επιτυγχάνεται.

Φιλόσοφοι αντίθετοι στον σκληρό πατερναλισμό τονίζουν πως σε πράξεις που βλάπτουν ή ρισκάρουν τη βλάβη αφορώσα μόνο τα ίδια τα άτομα (χωρίς την ετεροβλάβη) και στις οποίες έχουν εγκύρωσ συναινέσει δεν θα πρέπει να

---

⁴¹ Μια διάκριση που συνοψίζεται στις έννοιες unreasonable and irrational.

υπάρξει επέμβαση. Παρά τα κάποια θετικά σημεία ο παραπάνω ορισμός αναδεικνύει κάποια ζητήματα στην εφαρμογή του.

Εν πρώτοις, σε μια ολοένα και αυξανόμενη διασύνδεση της κοινωνίας είναι δύσκολο να περιοριστούν οι συνέπειες μια πράξης μόνο στα αφορώντα άτομα. Μια πράξη που προκαλεί βλάβη στο άτομο και όχι αμέσως κάποια βλάβη προς έτερον (χρήση ναρκωτικών, κάπνισμα, οδήγηση δίχως προστατευτική ζώνη) είναι δυνατό να προκαλέσει αρνητικό αντίκτυπο σε αναρίθμητους πολίτες αυξάνοντας τη φορολογία μέσω του κόστους για την ιατρική περίθαλψη, τη δημόσια ασφάλεια. Πρόκειται για το γνωστό επιχείρημα της δημόσιας χρέωσης.

Ένα δεύτερο πρόβλημα αφορά το περιεχόμενο της έγκυρης συναίνεσης. Δεν αμφισβητείται πως η απειλή και η άγνοια αποτελούν παράγοντες που εμποδίζουν την παροχή έγκυρης συναισέσεως. Πώς όμως προσδιορίζεται το έγκυρο της συναίνεσης σε άλλες περιπτώσεις όχι τόσο προφανείς; Ένα άτομο που βρισκόμενο σε κατάσταση ένδειας συμφωνεί να εργαστεί με μισθό κάτω του ελάχιστου νόμιμου ορίου ή μια μητέρα που επιλέγει τα κόκκινα φανάρια για να θρέψει τα παιδιά της αποτελεί μη εθελούσια επιλογή που δικαιολογεί μια πατερναλιστική ρύθμιση;

Και η έννοια της βλάβης όμως είναι αφηρημένη. Δύναται να είναι οικονομική, συναισθηματική, φυσική, ψυχολογική, ακόμη και ηθική και πέρα από τις διαβαθμίσεις στη δυσκολία προσδιορισμού της θα μπορούσαν να προκύψουν διαφωνίες σχετικά με το είδος βλάβης που δικαιολογεί (όταν εκείνη καθίσταται επιτρεπτή) την πατερναλιστική επέμβαση.⁴²

Το πρόβλημα που εντοπίζεται στον σκληρό πατερναλισμό φαίνεται να αποτελεί και την ουσία της της διάκρισης και των αναδυόμενων συνεπειών. Το πρόβλημα ονομάζεται παραβίαση της προσωπικής αυτονομίας. Ο ήπιος πατερναλισμός θεωρείται ότι επιβάλλει στον πατερναλιστικό στόχο ξένες προς εκείνον αξίες, προτιμήσεις, ενώ ο ήπιος επεμβαίνει εκ μέρους των αξιών, προτιμήσεων, αρχών που ενστερνίζεται ο ίδιος ο δέκτης του πατερναλισμού και έτσι δεν παραβιάζεται η προσωπική αυτονομία.

---

⁴² Εδώ θα μπορούσε να συνδεθεί και να ανακύψει η προβληματική για τον ηθικό πατερναλισμό που όμως για λόγους οικονομίας και στοχοθεσίας δεν θα αναλυθεί.

Αν δεχθούμε την παραβίαση ή μη της προσωπικής αυτονομίας και το εθελούσιο ή μη των επιλογών ως προσδιοριστικά στοιχεία της διάκρισης, τότε η διάκριση φαίνεται να δοκιμάζεται από την πιθανότητα αφενός μια επιλογή να χαρακτηρίζεται ως μη ουσιωδώς εθελούσια και εντούτοις να παραβιάζεται η αυτονομία και αφετέρου από την πιθανότητα μια επιλογή να καθίσταται ουσιωδώς εθελούσια και η επέμβαση σε αυτήν να μην παραβιάζει την προσωπική αυτονομία.

Αναφορικά με την πρώτη πιθανότητα οι σχετικές υποθέσεις περιστρέφονται γύρω από την έννοια της προ-δέσμευσης. Συχνά το νόημά της συνίσταται στην προστασία ενάντια σε μελλοντική αδυναμία της θέλησης ή σε ψυχολογικό καταναγκασμό όπου κάποιος προσδοκά όχι αλλαγή στις αξίες και τις προτιμήσεις του μεταξύ του τότε και του τώρα. Αυτήν την κατεύθυνση καταδεικνύουν το παράδειγμα του Οδυσσέα που ζήτησε από τους άνδρες του να τον δέσουν στο κατάρτι, ώστε ακινδύνως να ακούσει το άσμα των Σειρήνων και να μην τον λύσουν ακόμη και αν τους παρακαλέσει και τους διατάξει για αυτό, καθώς και ενός νόμου της πολιτείας του Μιζούρι που απέκλειε τους εθισμένους στα τυχερά παιχνίδια από την πρόσβαση στα έντεκα πλωτά καζίνο με εφαρμογή μόνο σε όσους θέλησαν να συμπεριληφθούν στη λίστα, ώστε να υπερνικήσουν τον εθισμό τους. Μπορεί όμως σκοπό της να αποτελεί η διασφάλιση ότι κάποιος δεν θα αλλάξει προτιμήσεις και αξίες που κατέχει τώρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα⁴³ εκείνο του «σούπερ δεσμευτικού γάμου» όπου για θρησκευτικούς λόγους που τους οδήγησε στην πεποίθηση πως ο χωρισμός είναι αμαρτία ένα ζευγάρι αποφάσισε τη σύναψη μιας σύμβασης γάμου εξαναγκαστή από το κράτος, ώστε να καθίσταται άλυτη όσο και οι δύο σύζυγοι βρίσκονται εν ζωή. Εξαναγκάζοντας την τήρηση των πριν τη διενέργεια «ευχών» αυτό θα σήμαινε την υπερκέρραση της τωρινής εθελούσιας επιθυμίας του εκφραστή αρχικά τη επιθυμία και τώρα δέκτη εξαναγκασμού, σχετικά με το γάμο. Φαίνεται επομένως να παραβιάζεται μια εθελούσια επιθυμία, όχι όμως η αρχή της αυτονομίας, καθότι το εξαναγκαζόμενο πρόσωπο υποτάσσεται στη δική του βούληση. Σημειώνεται και η ύπαρξη αντιλόγου που θεωρεί πως όταν η παρελθούσα βούληση διαφέρει της τωρινής αποτελεί μια βούληση όμοια με

---

⁴³ Ένα άλλο παράδειγμα ο επαναπρογραμματισμός ατόμου από τη θρησκεία του, Danny Scoccia, ό,π., σελ 6.

επιβαλλόμενη ξένη, παραγνωρίζοντας την άποψη περί του ενιαίου της προσωπικής ταυτότητας στον χρόνο.

Στον αντίποδα, μια πράξη δύναται να φέρει τον χαρακτήρα του ουσιωδώς μη εθελούσιου και εντούτοις να παραβιάζεται η προσωπική αυτονομία. Ειδικότερα, αν υποθεθεί πως ένα τυπικός καπνιστής παραδέχεται τις βλαβερές συνέπειες του καπνού και ειλικρινά έχει πρόθεση κάποια επόμενη στιγμή να σταματήσει, όμως προς το παρόν καταβάλλει ελάχιστη ή και καθόλου προσπάθεια να παραιτηθεί από αυτήν τη βλαβερή συνήθεια. Αν η επιλογή να συνεχίσει το κάπνισμα παρά την προαναφερθείσα πρόθεση και αναγνώριση αποτελεί το αποτέλεσμα ενός ψυχολογικού καταναγκασμού όπως η εξάρτηση από τη νικοτίνη τότε αυτή η επιλογή είναι μη εθελούσια. Ο Feinberg αντιλαμβάνεται την προαναφερθείσα περίπτωση ως μη εθελούσια υπό την έννοια ότι βασίζεται σε μια εσφαλμένη αντίληψη σχετικά με την πιθανότητα της επιτυχίας της παραίτησης από το κάπνισμα, υποτιμώντας το πόσο εθιστική είναι η νικοτίνη ή υπερτιμώντας τη δύναμη της βούλησής του, ώστε να σταματήσει. Υποστηρίζεται ακόμη πως οι περισσότεροι καπνιστές, αν και γνωρίζουν τους κινδύνους από το κάπνισμα και έχουν πρόθεση να το σταματήσουν αντιτίθενται στην απαγόρευση του καπνίσματος και σε έναν εξωτερικό εξαναγκασμό θεωρώντας πως η ζωή καθίσταται δική τους και θα σταματήσουν το τσιγάρο όποτε μπορέσουν και πως προτιμούν να παλεύουν περιστασιακά σε διάστημα χρόνων με το κόψιμο του τσιγάρου παρότι να εξαναγκαστούν τώρα από τους άλλους. Επομένως, σύμφωνα με αυτήν την άποψη παραβιάζεται η προσωπική τους αυτονομία από την επέμβαση τρίτων σε μη εθελούσια επιλογή, διότι παραβιάζεται η προτίμηση να προβαίνει κάποιος στις δικές του επιλογές-πράξεις ακόμη και αν στην οπτική κάποιου άλλου φαντάζουν ανόητες. Υπάρχει και η αντίθετη γνώμη όπου αναφέρει πως ο εξαναγκασμός των αδύναμων στη βούληση καπνιστών, ώστε να σταματήσουν το κάπνισμα δεν παραβιάζει την αυτονομία τους, καθώς δεν τους επιβάλλει ένα αγαθό που αποστρέφονται, απλώς τους βοηθούν να το επιτύχουν.⁴⁴

Αν αποδεχτούμε τις ανακύπτουσες από τα προτιθέμενα παραδείγματα διαπιστώσεις, συμπεραίνουμε πως η διάκριση μεταξύ εθελούσιων και μη

---

⁴⁴ Danny Scoccia, ό.π., σελ 7, υποσ. 11.

επιλογών δεν είναι απόλυτα ασφαλής ως βάση για τη διάκριση μεταξύ ήπιου και σκληρού πατερναλισμού τόσο για τη δυσκολία οριοθέτησης του περιεχομένου του εθελούσιου όσο και(κυρίως) για το γεγονός πως δεν υπάρχει καθαρή αντιστοιχία της παραβίασης της αυτονομίας με τη διάκριση του εθελούσιου και συνεπώς και των ειδών πατερναλισμού.

Η γραμμή μεταξύ σκληρού και ήπιου πατερναλισμού πρέπει πράγματι να τεθεί κάπου. Το ζήτημα έγκειται στο πώς και το πού ειδικά αν ληφθεί υπόψιν η επεκτεινόμενη αποδοχή του τελευταίου και η απόρριψη του πρώτου. Αν και θα ήταν ασφαλής, μια κανονιστική *ex ante* οριοθέτηση δεν καθίσταται ρεαλιστική και μάλλον θα ήταν αλυσιτελής. Οι περιστάσεις και το είδος της διακινδύνευσης αποτελούν παράγοντες που δικαιολογούν διαβαθμίσεις. Σε αυτό το σημείο θα βοηθούσε και μια διαπίστωση προκύπτουσα από την αρχή της αυτονομίας πως δεν είναι ο εξαναγκασμός *per se* που καθιστά μη επιτρεπτό τον πατερναλισμό, αλλά ο εξαναγκασμός για τον οποίο δεν έχει δοθεί προηγούμενη έγκριση ή θα δινόταν αν το υποκείμενο ήταν ήρεμο και καλά ενημερωμένο. Εκείνο που είναι αναγκαίο να εξασφαλιστεί είναι η διάκριση να μην γίνεται υπό το φως των ανεπιθύμητων συνεπειών που θέλουμε να αποτρέψουμε και να μην χρησιμοποιείται η διάκριση ως μέσο συσκοτισμού επίμαχων εννοιών για την τεχνητή διασφάλιση της δογματικής καθαρότητας θεωριών που αντιστρατεύονται πλήρως τον πατερναλισμό. Ώστε κατά αυτόν τον τρόπο να αποφευχθεί η έκθεση των θεωριών με την αποδοχή κάποιων αποδεκτών μέτρων που φέρουν πατερναλιστικό χαρακτήρα και του αφαιρούν με σύμμαχο την συγκεκριμένη διάκριση τον χαρακτηρισμό θεωρώντας πως το περιεχόμενο του ήπιου πατερναλισμού δεν είναι στην πραγματικότητα πατερναλιστικό και φέρουν αυτό το όνομα καταχρηστικά λόγω εκτεταμένης χρήσης.

Τέλος, η απάντηση στο ερώτημα αν ο ήπιος πατερναλισμός αποτελεί πράγματι πατερναλισμό η απάντηση δε φαίνεται σταθερή, διότι εξαρτάται από το ποια θεωρία ακολουθείται σχετικά με την έννοια του πατερναλισμού, αλλά και τελικά ποιο είναι το στοιχείο που βαραίνει σε έναν τέτοιο χαρακτηρισμό. Υποστηρίζεται, πως ο ήπιος πατερναλισμός αποτελεί αν όχι έκφανση της αρχής τη βλάβης⁴⁵ κάτι παραπλήσιο με αυτήν φέροντας φιλελεύθερο

---

⁴⁵ Joel Feinberg, ό.π. σελ 12-13.

χαρακτήρα και όχι πατερναλιστικό. Αν γίνει δεκτή η διάκριση του πατερναλισμού με βάση το εθελούσιο και όχι τα ηπιότερα μέσα, μια συμπεριφορά ήπιου πατερναλισμού μπορεί να έχει τα στοιχεία του εξαναγκασμού⁴⁶, της αγαθοβουλίας και το στοιχείο που απομένει είναι αν περιορίζει την αυτονομία (έννοια και εκείνη πολυσύνθετη). Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο, είναι δυνατό μια πράξη να περιορίζει την αυτονομία αν και μη εθελούσια. Υπό αυτήν την έννοια το μη εκούσιο των πράξεων δεν αποκλείει εξ ορισμού την παραβίαση της αυτονομίας. Αν όμως το μη εκούσιο είναι το βασικό κριτήριο για να εντάσσεται η επέμβαση σε μια πράξη στον ήπιο πατερναλισμό και η πράξη αυτή αν και προϊόν ήπιου πατερναλισμού παραβιάζει την αυτονομία, είναι μη επιτρεπτή και πραγματικά πατερναλιστική. Οι λοιπές συμπεριφορές που εντάσσονται στην κατηγορία του ήπιου πατερναλισμού αν ακολουθώντας τα ανωτέρω πληρούν τα κριτήριά του και δεν αποτελούν σκόπιμα κεκαλυμμένες μορφές σκληρού, καθώς και όσες δεν παραβιάζουν την αυτονομία καθίστανται πατερναλιστικές κατά την έννοια της επιβολής πράξης για το καλό κάποιου ή κάποιων ατόμων, όχι όμως με την φέρουσα μεταξύ άλλων και νομικές συνέπειες φιλοσοφική έννοια του πατερναλισμού που τον προσδιορίζει και συνήθως τον μέμφεται για το ότι παραβιάζει την αρχή της προσωπικής αυτονομίας.

Λαμβανομένων υπόψιν των ανωτέρω, οι παρατηρούμενες ασάφειες και αναντιστοιχίες θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν ένα επιχείρημα κατά των αντιπατερναλιστικών θέσεων αποδεικνύοντας πως περιπτώσεις που ίδιοι θεωρούν επιτρεπτές, αλλά όχι πατερναλιστικές, στην πραγματικότητα είναι αναπτύσσοντας έτσι τριγμούς στην καθαρότητά των θέσεων τους.

---

⁴⁶ Αφού η διάκριση σύμφωνα με αυτήν την άποψη δεν αποτελεί θέμα έντασης των χρησιμοποιούμενων μέσων.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

«ΚΑΝΤΙΑΝΟΣ» ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ

Ένας Καντιανός θα αντιπασσόταν στον πατερναλισμό προβάλλοντας ως λόγο την παραβίαση της αυτονομίας(rational autonomy), καθώς ο πατερναλισμός περιορίζει τις πράξεις μας και από τη στιγμή που προβαίνουμε στην πράξη για κάποιον λόγο επεμβαίνει στην αυτονομία μας καθιστώντας το αντικείμενο του πατερναλισμού μέσο για τους σκοπούς εκείνου που επιβάλλει τα πατερναλιστικά μέτρα. Θεωρητικά είναι εύκολο και άκρως γοητευτικό να αντιστρατεύεται κανείς σκληρά κάθε τι πατερναλιστικό. Στην πράξη τα πράγματα όμως γίνονται πολυπλοκότερα, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς την υιοθέτηση μέτρων με τη θέσπιση νόμων για την οδήγηση με ζώνη και κράνος, τα προαπαιτούμενα ελάχιστα κοινωνικής ασφάλειας και άλλες πολιτικές αποτελεσματικές για την προώθηση της ευζωίας των ατόμων που όμως προκαλούν την απορία για το αν εναρμονίζονται με τη γενικευμένη αντίθεση στον πατερναλισμό.

Είναι πιθανό επεμβάσεις στην ατομική ελευθερία να μην παραβιάζουν την αυτονομία, αλλά αντίθετα κάποιες φορές να την ενισχύουν. Αυτή η άποψη-διαπίστωση ωθεί στη διατύπωση ενός λεγόμενου Καντιανού πατερναλισμού. Μια θεωρία εμπνευσμένη από τον Kant αλλά όχι του Kant (καθώς και ο ίδιος κατά πάσα πιθανότητα θα την αντιμαχόταν), ενώ υπάρχουν επιφυλάξεις για το αν είναι πράγματι πατερναλισμός (εντάσσεται κυρίως στον ήπιο πατερναλισμό με ό,τι αυτό συνεπάγεται).

Η επίσημη δήλωση του Cholbi για τον αποκαλούμενο Καντιανό Πατερναλισμό συνίσταται στα κάτωθι: «Η επέμβαση στην ελευθερία κάποιου ατόμου για το καλό του δικαιολογείται απύσπαστα της πραγματικής του συναιδέσεως μόνο στην έκταση που μια τέτοια επέμβαση αποτελεί μια λογική ευκαιρία αποτροπής του ατόμου από την άλογη άσκηση της ελευθερίας του, υπό το φως των λογικά επιλεγμένων σκοπών του που συνιστούν την έννοια του αγαθού του. Πιο συγκεκριμένα, η επέμβαση με την ελευθερία ενός ατόμου,

είναι επιτρεπτή, μόνο αν με την επέμβαση τίθεται μια εύλογη ευκαιρία αποτροπής του δρώντος από πράξεις που επέλεξε λόγω διαταραγμένης αιτιολογίας και η οποία θα είχε αποτέλεσμα οι ορθολογικά επιλεγμένοι από εκείνο σκοποί να μην είναι πλήρως συνειδητοποιημένοι όπως θα ήταν αν είχε πράξει (χωρίς τη διατάραξη).».⁴⁷

Σύμφωνα με αυτήν την οπτική ο πατερναλισμός δικαιολογείται όχι για τη διασφάλιση πως το άτομο θα ακολουθήσει την καλύτερη επιλογή, αλλά για να το βοηθήσει να επιτύχει τη δική του καλύτερη επιλογή. Η «πατερναλιστική» επέμβαση είναι αποδεκτή μόνο όταν προωθεί τους ορθολογικά επιλεγμένους σκοπούς ή τις έννοιες του αγαθού και ειδικότερα σε περιπτώσεις μη ορθολογικότητας που οφείλονται σε διαταράξεις της ορθολογικότητας και όχι σε κάποιο λογικό σφάλμα.⁴⁸

Ακολουθώντας τα προαναφερθέντα, καθίσταται επιτρεπτή παραδείγματος χάριν η επέμβαση για αποτροπή αυτοκτονίας, υπό τις προϋποθέσεις πρώτον η πράξη της αυτοκτονίας να είναι μη λογική λαμβανομένης υπόψιν της έννοιας του αγαθού που ενστερνίζεται ο δρών και εν δευτέρως αυτή η ανορθολογικότητα να αποτελεί προϊόν διαταραχής και όχι απλώς σφάλμα. Επιπρόσθετα, αν και δεν είναι δυνατόν να αποκτηθεί απόλυτη βεβαιότητα, οι περισσότερες επιλογές ανθρώπων για να πεθάνουν φαίνεται να στηρίζονται σε δυσλειτουργίες όπως ο διπολισμός, η κατάθλιψη κλπ. Επομένως, ο καντιανός πατερναλισμός που αναπτύχθηκε αποτελεί έναν ήπιο πατερναλισμό με ρίζες στην αυτονομία και σεβόμενο τους στηριζόμενους στην αυτονομία σκοπούς των ατόμων, επεμβαίνοντας μόνο ως προς τα μέσα για την επίτευξή τους. Παράσχει τη δυνατότητα επέμβασης σε ηθικά ανεπίτρεπτες κατά βάσιν πράξεις προσπαθώντας να εναρμονίσει τη θεωρία του Kant με την ανάγκη για πατερναλισμό. Αντιμετωπίζει προβλήματα όπως στην περίπτωση της αυτοκτονίας μηδενιστή⁴⁹, ισχύουν εν πολλοίς τα προηγουμένως τιθέμενα

---

⁴⁷ Cholbi Michael, *Kantian paternalism and suicide intervention in PATERNALISM: Theory and Practice* edited by Christian Coons and Michael Weber, σελ.118.

⁴⁸ Cholbi Michael,ό.π σελ 122-123.

⁴⁹ Cholbi Michael,ό.π. σελ 130 επ και την περίπτωση της Maria von Herbert «At this point, von Herbert is beyond pessimism. She is instead “tormented” by boredom,living a life she finds “superfluous” with nothing to attract her. Her desire for suicide is not motivated by a frustration with realizing her conception of the good. It is instead motivated by the realization that she no longer has a conception of the good. Von Herbert exhibits suicidal nihilism, not simply pessimism».

ζητήματα του ήπιου πατερναλισμού, και τίθεται και ένα κριτήριο σοβαρότητας.⁵⁰ Αν και δύναται αυτό το κριτήριο να προκαλέσει προβλήματα λόγω της ασάφειας περί του ποιες περιπτώσεις υπάγονται σε αυτό το κριτήριο σοβαρότητας, εντούτοις αποτελεί μια σημαντική δικλείδα, ώστε να αποφεύγονται «άσκοπες» επεμβάσεις στην αυτονομία. Παραμένει όμως η περίπτωση να πληρούται το κριτήριο της σοβαρότητας, όχι όμως τα λοιπά που προαναφέρθηκαν όπως θα ήταν μια πράξη αυτοκτονίας μη οφειλόμενη σε κάποια διαταραχή, αλλά σε σφάλμα.

---

⁵⁰ Η επέμβαση στην αδηφαγία βασισμένη σε πατερναλιστικές βάσεις αποτελεί πιο αδύναμη περίπτωση λόγου χάρη από την επέμβαση σε απόπειρές αυτοκτονίας λόγω του κριτηρίου της σοβαρότητας.

6° ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΥΘΕΙΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΥ (ΚΟΝΛΥ, ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΤΕΛΕΙΟΚΡΑΤΙΑ)

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμη η παράθεση επιχειρημάτων που υποστηρίζουν ευθέως τον πατερναλισμό (με την έννοια πως δεν ξεκινούν από αντιπατερναλιστικές αμβλύσεις, αλλά από το ότι ο πατερναλισμός αρχικά και σε αρκετές περιπτώσεις είναι καλός) όπως τα επιχειρήματα της Conly υπέρ του εξαναγκαστικού πατερναλισμού και παρουσίαση επιχειρημάτων που έχουν ως κέντρο βάρους το ηθικό στάτους και όχι την αυτονομία.

Ο εξαναγκαστικός πατερναλισμός αποδεικνύεται εν πολλοίς και για πολλούς αμφιλεγόμενος, καθώς παρότι διαθέτει τη βούληση να προαγάγει τους σκοπούς (που έχει θέσει εκείνος ή εκείνοι υπέρ των οποίων επεμβαίνει) παρεμβαίνει με την επιλογή των μέσων γεγονός που φαντάζει προσβλητικό. Στους υποστηρικτές της προηγούμενης άποψης κυριαρχεί μεταξύ άλλων η θέση πως ο εξαναγκαστικός πατερναλισμός δε σέβεται τα άτομα κάτι που στηρίζουν και στις αποδιδόμενες σε εκείνον συνέπειες (όπως προσβολή της ατομικότητας, ατονία των ικανοτήτων των ατόμων, μετατροπή τους σε παιδιά, ολοκληρωτισμός). Υφίσταται και άλλη άποψη που θεωρεί πως υπερτονίζονται οι αποδιδόμενες στον πατερναλισμό συνέπειες επιφέροντας συσκότιση όσον αφορά το παραγόμενο από εκείνον καλό και την ορισμένες φορές καλοδεχούμενη επέμβασή του. Χαρακτηριστική υποστηρίκτρια του πατερναλισμού έναντι και της ίδιας της αυτονομίας η Conly.⁵¹

Υποστηρίζοντας τον εξαναγκαστικό πατερναλισμό(σκληρό πατερναλισμό) η Conly αντιτίθεται σε εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης συμπεριφορών και καταστάσεων όπως ο ήπιος και ο ελευθεριακός πατερναλισμός. Ειδικότερα, μεταχειρίζεται περισσότερο παρεμβατικά μέτρα και δεν αρκείται σε μια απλή και λιγότερο παρεμβατική χειραγώγηση επιλογών όπως υποστηρίζει ο

---

⁵¹ Βλέπε το έργο της με τον χαρακτηριστικό τίτλο να προδιαθέτει για το περιεχόμενο Conly Sarah Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism Cambridge University Press,2013.

ελευθεριακός πατερναλισμός και το γνωστό παράδειγμα με το ράφι.⁵², ενώ είναι δυνατόν να επιβάλει σε ετέρους να προβούν σε πράξεις τις οποίες δεν θα εκτελούσαν ακόμη και αν ήταν προσηκόντως ενημερωμένοι (σε αντίθεση με τον ήπιο πατερναλισμό όπου η επέμβαση αφορά πράξεις στις οποίες θα προέβαιναν οι υποψήφιοι δέκτες του πατερναλισμού αν κατείχαν πλήρη γνώση). Η τελευταία αντίθεση βρίσκει δικαιολογητικό ρόλο στην παραδοχή πως μια πρόσφορη ενημέρωση δε διασφαλίζει πως μια απόφαση λαμβάνεται ορθολογικά. Επιπρόσθετα, άλλες εναλλακτικές όπως η εκπαίδευση καθίστανται κατά ένα σημαντικό ποσοστό ανεπαρκείς ειδικά αν θεωρηθούν ως το μοναδικό μέσο για την αποτροπή ορισμένων «επικίνδυνων» συμπεριφορών (αν αρχικά κρίνεται θεμιτή κάποια επέμβαση) γεγονός για το οποίο αποτελεί ενδείκτη το παράδειγμα του καπνίσματος, όπου παρά την εκπαίδευση, την ενημέρωση και τα σχετικά προγράμματα ένας σημαντικός αριθμός ενημερωμένων πολιτών συχνά να επιδίδεται σε αυτήν την βλαβερή συνήθεια.

Αναγνωρίζει την αξία της αυτονομίας, σε κάποιες όμως περιπτώσεις θεωρεί πως υπερακοντίζεται, όπως στο παράδειγμα μιας καλής κολυμβήτριας που σε συγκεκριμένες περιπτώσεις δυσκολεύεται. Μια επέμβαση δεν αναιρεί την ιδιότητά της ούτε ως καλής κολυμβήτριας, ούτε ως αυτόνομου προσώπου που επιλέγει να ρισκάρει επιθυμώντας να κολυμπήσει σε ένα δύσκολο μέρος που δεν τα καταφέρνει.

Η Conly παρέχει τέσσερα κριτήρια, ώστε σε κάποιες περιπτώσεις όπου αυτά πληρούνται να δικαιολογείται ο εξαναγκαστικός πατερναλισμός. Τα τέσσερα κριτήρια συνοψίζονται στους μακροπρόθεσμους σκοπούς της δραστηριότητας που επιδιώκεται να αποφευχθεί, στην αποτελεσματικότητα των εξαναγκαστικών μέτρων, στην υπέρβαση του κόστους από τα οφέλη και τέλος στο να αποτελούν τα εξεταζόμενα να εφαρμοσθούν μέτρα εξαναγκαστικού πατερναλισμού τα πιο αποτελεσματικά μέτρα

Η άποψη της Conly εμφανίζει ως ενδιαφέροντα στοιχεία τη διαπίστωση πως ένας εκ προοιμίου αποκλεισμός του εξαναγκαστικού πατερναλισμού δεν

---

⁵² Η τοποθέτηση ανθυγιεινών τροφών σε πάνω ράφι στο σούπερ μάρκετ, ώστε να μην καθίστανται με το πρώτο προσιτά στο οπτικό πεδίο του καταναλωτή.

επιτρέπει την πρόκριση θεμιτών μέτρων σκληρού πατερναλισμού. Διαπνέεται όμως από αρκετές και σημαντικές αδυναμίες. Αρχικά, τα κριτήρια της τιθέμενης από εκείνη στρατηγικής βρίθουν εμπειρικών και δυσπρόσιτων στοιχείων και δεδομένων, ενώ προβληματική καθίσταται και η σκέψη πως ένα οποιοδήποτε είδους όφελος δύναται να παραμερίσει την αξία της αυτονομίας. Ακόμη, η προϋπόθεση των μακροχρόνιων σκοπών κατά τη γνώμη μου δεν είναι επαρκής, ώστε να δικαιολογήσει και κατά συνέπεια να οριοθετήσει τον σκληρό πατερναλισμό, ενώ δεν αποκλείει το ενδεχόμενο διάνοιξης του ασκού του Αιόλου διεκδικώντας εφαρμογή εξαναγκαστικών μέτρων σε περιπτώσεις όπως η κατανάλωση σοκολάτας με δικαιολογητικό μακροχρόνιο σκοπό τη υγεία. Ενισχύεται κατά αυτόν τον τρόπο η άποψη πως μια τόσο ισχυρή υποστήριξη του εξαναγκασμού κατά της αυτονομίας απαιτεί πιο στιβαρά επιχειρήματα, αν είναι δυνατόν και με κάποιες δεοντοκρατικές προεκτάσεις, υπερβαίνοντα πάντως την εμπειρία και τα οικονομικά πορίσματα και διαθέτοντας μια καλύτερη και πληρέστερη προσέγγιση της έννοιας της αυτονομίας.

Ο πατερναλισμός (αντλώντας βοήθεια και από τη ρίζα του ονόματός του) μπορεί εύκολα να παρερμηνευθεί, όπως ακριβώς και η Δημοκρατία.⁵³ Πράγματι, ο πατερναλισμός αποτελεί μια θεωρία που δικαιολογεί να κάνουμε τους ανθρώπους να πράττουν αυτό που είναι καλό για αυτούς. Αντίθετα, δε σχετίζεται με τον εξαναγκασμό ατόμων να ζουν με τρόπο πλήρως ξένο προς εκείνους. Αυτόν τον κίνδυνο αναδεικνύει συχνά η σύνδεση του πατερναλισμού με την τελειοκρατία.

Υπάρχουν δύο είδη αντικειμενικής αξίας που διαδραματίζουν ρόλο εδώ η ηθική τελειοκρατία και η τελειοκρατία της ευζωίας. Η πρώτη που φέρει και το μεγαλύτερο στίγμα διακατέχεται από την ιδέα πως είναι ηθικώς μεμπτό οι άνθρωποι να δρουν κατά συγκεκριμένους τρόπους και σκοπεύει στο να τους κάνει ηθικά καλύτερους (π.χ. απαγόρευση κάποιων σεξουαλικών τάσεων, χαρτοπαιξίας και του να γίνεται κάποιος μέθυσος). Η δεύτερη πτυχή της

---

⁵³ Αν κάποιος εκλάβει τη Δημοκρατία ως απλώς ως έναν κανόνα πλειοψηφίας τότε φαίνεται να δικαιολογείται η υποδούλωση της μειοψηφίας αν αυτό ψηφίσει η πλειοψηφία, κάτι που δεν ισχύει. Conly Sarah Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism Cambridge University Press, 2013, σελ 125.

τελειοκρατίας δεν χαρακτηρίζεται τόσο από το στοιχείο της ηθικής αποδοκιμασίας αλλά από τα ηθικά στάνταρντ της ευζωίας.⁵⁴

Στόχος δεν είναι να αξιολογηθεί η ορθότητα της τελειοκρατίας, διότι ακόμη και αν αυτή υποτεθεί παραμένει έναν σοβαρό πρόβλημα, ενοχλητικός συνοδός της τελειοκρατίας. Αυτός ο ενοχλητικός συνοδός συνοψίζεται στο ερώτημα γιατί θα πρέπει ακόμη και αν γνωρίζουμε το αγαθό ή τα βασικά στοιχεία μιας καλής ζωής να πρέπει να τα επιβάλλουμε. Μια απάντηση θα κρυβόταν στους στόχους μιας κυβέρνησης αν η τελειοκρατία μπορούσε κάπως να εναρμονιστεί με την αυτονομία και την επικρατούσα αρχή της ουδετερότητας.

Υποχρέωση κάθε κυβέρνησης είναι να προωθεί την αυτόνομη ζωή των πολιτών της κάτι που δε φαίνεται να συμβιβάζεται όμως με την τελειοκρατία. Η θεωρία που αποκαλείται ως φιλελεύθερη τελειοκρατία (liberal perfectionism) κινείται προς την ανωτέρω κατεύθυνση, προϋποθέτει όμως έναν συγκεκριμένο (προσδι)ορισμό της έννοιας της αυτονομίας. Για τον Steven Wall η προσωπική αυτονομία έχει εγγενή και οργανική αξία. Δεν την υποτιμά θεωρώντας την ως μια αξία από τα πολλές, αλλά ούτε την υπερτιμά δικαιολογώντας έναν αντιπερφεκτιονισμό.

Αναλυτικότερα, το επιχείρημα συνοψίζεται στα κάτωθι. Η προσωπική αυτονομία είναι το ιδανικό των ανθρώπων που χαρτογραφούν την πορεία τους στη ζωή μέσα από τη συνειδητή επιλογή πρότζεκτ από ένα ευρύ φάσμα επιλογών σύμφωνα με ό,τι εκείνοι θεωρούν άξιο να πράξουν. Αυτό το ιδανικό έχει εγγενή αξία, αξία που διαθέτει για το δικό του συμφέρον, ενώ παράλληλα είναι πιο πιθανό να οδηγήσει τα άτομα στην ανάπτυξη.

Οι προηγούμενοι ισχυρισμοί αν συνδυαστούν με τις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες φαίνεται να συνδέονται με το αγαθό της καλής ζωής, τουλάχιστον για την πλειοψηφία τους. Η αυτονομία δεν αποτελεί μια απροϋπόθετη αξία,

---

⁵⁴ Gerald Dworkin, for example, says, «In my own view, someone who leads a boring, conventional life without close friendships or challenges or achievements, marking time to his grave, has not had a good life, even if he thinks he has and even if he has thoroughly enjoyed the life he has had», Conly Sarah Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism Cambridge University Press, 2013, σελ.104.

αποτελεί όμως κεντρικό συστατικό της ανθρώπινης ευημερίας. Εντούτοις, επιστρατεύονται κάποια επιχειρήματα προς ανάδειξη της θέσης πως η ισχυρή αφοσίωση στην αυτονομία καθίσταται ασυμβίβαστη με την τελειοκρατία. Είναι το επιχείρημα της μεγιστοποίησης της αυτονομίας, το επιχείρημα πως τα μόνα εγχειρήματα που προσθέτουν αξία στη ζωή ενός ατόμου είναι όσα εκείνος ενστερνίζεται (the endorsement thesis) και το επιχείρημα ότι η τελειοκρατική πολιτική δράση παραβιάζει την αυτονομία (the non discrimination argument). Η κατά τον Steven Wall αποτυχία τους υποστηρίζει τη συμβατότητα της αυτονομίας με τη τελειοκρατία και τον αποκαλούμενο liberal perfectionism. Ακόμη, όμως και αν έχει δίκιο ο Wall και τα προαναφερθέντα επιχειρήματα ανατρέπονται τίθεται εν αμφιβόλω αν κατά αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνει να υπερασπιστεί πατερναλιστικές επεμβάσεις.

Πιο συγκεκριμένα, η αυτονομία έχει αξία κεντρική για την ανθρώπινη ευημερία, αλλά τοποθετείται μεταξύ άλλων αξιών, με αποτέλεσμα να σχετικοποιείται, ενώ δεν ταυτίζεται πάντοτε με την καλή ζωή (με την έννοια του αγαθού για το τι αποτελεί καλή ζωή). Επιπρόσθετα, φαίνεται να μην επιτυγχάνει σοβαρούς τριγμούς σε εύλογες αντιρρήσεις κατά της τελειοκρατίας. Αυτές μπορεί να αφορούν την προέλευση του αγαθού ή των αντικειμενικών χαρακτήρων ή γιατί να προβεί κανείς σε κάτι αγαθό και κατ' επέκταση νομιμοποιείται μια κυβέρνηση να υποχρεώσει τους πολίτες προς αυτήν την κατεύθυνση; Θα αρκούσε κανείς να το αποδώσει στην αποστολή της; Ο Steven Wall αν και αμφισβητεί την ηθική σημασία του εκ μέρους του αυτουργού ενστερνισμού του αγαθού ως καλού για τον ίδιο (ένα από τα επιχειρήματα υπέρ του ασυμβίβαστου της αυτονομίας με την τελειοκρατία), εντούτοις αρκείται σε μέτρα ενθάρρυνσης ή αποθάρρυνσης εκ μέρους του κράτους συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και δεν προκρίνει τον εξαναγκασμό.⁵⁵

---

⁵⁵ Stephen Wall, *Liberalism, Perfectionism and Restraint* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998 p 220).

7^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΝΣΤΕΡΝΙΣΜΟΥ

Η αγαθοβουλία παρουσιάζεται σαν έναν από τους δικαιολογητικούς λόγους του πατερναλισμού. Οι υποστηρικτές του όμως έχουν να αντιπαρατεθούν με μια ιδιαιτέρως σοβαρή θέση πως η ζωή ενός ανθρώπου βελτιώνεται μόνο όταν προέρχεται από μέσα του και σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του για το τι αξίζει. Αυτή η θέση αποκαλείται θέση ενστερνισμού (endorsement thesis).

Η θέση του ενστερνισμού παράγει ένα δυνατό συμπέρασμα για την αξία της αυτονομίας. Η αφοσίωση στην έννοια της αυτονομίας αποτελεί σύμφωνα με αυτήν την άποψη αναγκαία προϋπόθεση, ώστε κάθε εγχείρημα-στόχος να μπορεί να συνεισφέρει στην αξία της ζωής κάθε ατόμου. Αυτό το συμπέρασμα δεσμεύει και την εκάστοτε κυβέρνηση μη επιτρέποντας να εξαναγκάσει τα άτομα να προβούν σε μη αυτόνομα επιλεγθέντα εγχειρήματα, ώστε να βελτιωθούν οι ζωές τους.

Σε μια κοινωνία (ειδικά στη σύγχρονες δυτικές κοινωνίες) εύκολα διαπιστώνεται ένας πλουραλισμός στις ατομικές αντιλήψεις περί της έννοιας του τι θεωρείται ηθικό και αγαθό. Υπάρχουν όμως και κοινές φιλελεύθερες αξίες ριζωμένες σε δύο αρχές τις ανθρωπότητας.⁵⁶ οι οποίες εκφράζουν την ίση αξία κάθε ανθρώπινου όντος και την ευθύνη κάθε ατόμου για την επίτευξη επιτυχίας στη ζωή του σε συνδυασμό με την υποχρέωση του κυρίαρχου κράτους να εξασφαλίζει ίση μεταχείριση και ευκαιρίες, ώστε κάθε πολίτης να μπορεί να εκπληρώσει τις ικανότητές του. Παράλληλα γίνεται διάκριση σε θεληματική και κριτική ευζωία⁵⁷. Σε αυτό το πλαίσιο ύπαρξης και εναρμονισμού πλουραλισμού, αρχής ουδετερότητας και κοινών αρχών φιλελεύθερης αξίας τοποθετείται η θέση ενστερνισμού για το τι προσθέτει αξία στη ζωή και μια κυβέρνηση μπορεί να επιβάλλει δραστηριότητες για βελτίωση της ζωής των πολιτών.

---

⁵⁶ Dragica Vujadinović, *Ethics and Morality in Dworkin's Political Philosophy*, 25th IVR World Congress LAW SCIENCE AND TECHNOLOGY Frankfurt am Main 15–20 August 2011 Paper Series No. 098 / 2012 Series D History of Philosophy; Hart, Kelsen, Radbruch, Habermas, Rawls; Luhmann; General Theory of Norms, Positivism, σελ. 5-6.

⁵⁷ Dragica Vujadinović, ό.π., σελ. 11, υποσημείωση 22.

Στην προσπάθεια κατανόησης της θέσης ενστερνισμού και στο πώς εκείνη είναι εφικτή διακρίνεται σε σκληρό και αδύναμο ενστερνισμό. Ο σκληρός ενστερνισμός συνοδεύεται από το επίθετο ενεργητικός, με την έννοια πως για να προσθέτει αξία στη ζωή του ανθρώπου κάποια δραστηριότητα πρέπει να την ενστερνίζεται ενεργητικά πάνω στην πεποίθηση ότι έχει αξία. Αντίθετα, στον αδύναμο αρκεί τουλάχιστον ένας παθητικός ενστερνισμός.⁵⁸

Ο αδύναμος ενστερνισμός καθίσταται πιο πιθανός και εναρμονίζεται με την αξία της προσωπικής αυτονομίας, όμως περιορίζεται στον εξοβελισμό του εξαναγκασμού και της χειραγώγησης, με αποτέλεσμα να θεωρείται πως δεν παρέχει αυτοτελώς αντεπιχείρημα αυτονομίας, διότι κάποιος μπορεί να αντιπαρατεθεί στα προαναφερθέντα χωρίς να ενστερνίζεται μια ισχυρή έννοια προσωπικής αυτονομίας

Η αμέσως προηγούμενη διάκριση δε φαίνεται να υπάρχει στον Dworkin που παραθέτει δίπλα στον ενστερνισμό τον επιθετικό προσδιορισμό “genuine”. Αν το πρόσωπο είναι πλήρως ενημερωμένο και δεν πάσχει από κάποια δυσλειτουργία της λογικής του, τότε ο ενστερνισμός διευθετεί το ζήτημα πότε ένα συγκεκριμένο εγχείρημα προσθέτει αξία στη ζωή. Οι υποστηρικτές αυτής της θέσης την θεωρούν αναγκαία, αλλά όχι επαρκή προϋπόθεση για να προσθέσει αξία σε όποιον την υιοθετεί.

Η θέση του ενστερνισμού και η θεμιτή στάση έναντι στον εξαναγκασμό και τον πατερναλισμό σχετίζεται με δύο μοντέλα αξίας (critical value) τα οποία αναδεικνύουν και τον επιθετικό προσδιορισμό που συνοδεύει τη σύνδεση της σχέσης πεποίθησης και αξίας. Ειδικότερα, σύμφωνα με το μοντέλο της επίδρασης «model of impact» η επίδραση της ζωής κάποιου ατόμου συνίσταται στη διαφορά που η ζωή του κάνει στην αντικειμενική αξία του κόσμου, ενώ η ηθική αξία βάσει αυτού του μοντέλου χαρακτηρίζεται ως προσθετική και όχι συστατική, καθώς η ηθική αξία αποτελεί ζήτημα της αντικειμενικής αξίας που προσθέτει η ζωή στο σύμπαν.

---

⁵⁸ Stephen Wall,ό.π., σελ 192.

Το εναλλακτικό μοντέλο (model of challenge) υιοθετεί την άποψη του Αριστοτέλη πως η καλή ζωή έχει την εγγενή αξία μιας ικανής παρουσίας και η σύνδεση πεποίθησης και αξίας είναι βασική, διότι η ζωή κάποιου δε μπορεί να γίνει καλύτερη για εκείνον λόγω ενός χαρακτηριστικού ή συστατικού που νομίζει ότι δεν έχει αξία.

Η ανωτέρω διαφοροποίηση των δύο μοντέλων έχει ενδιαφέρουσες συνέπειες στο πεδίο της πολιτικής φιλοσοφίας και πιο συγκεκριμένα στο ζήτημα της νομιμοποίησης κριτικού εξαναγκαστικού πατερναλισμού. Θεωρείται πως ο εξαναγκαστικός πατερναλισμός προστατεύει θεληματικά (volitional) κυρίως και όχι κριτικά συμφέροντα, με την έννοια πως η πολιτεία παραδείγματος χάριν στο νόμο για την τοποθέτηση ζώνης ασφαλείας σκοπεύει να προστατεύσει τους ανθρώπους από κάτι που πιστεύει πως ήδη επιθυμούν να αποφύγουν. Το μοντέλο της επίδρασης κατανοεί τη θεωρητική θέση του πατερναλισμού. Στο παράδειγμα της θρησκείας θα είχε νόημα η επιβολή στα άτομα να προσεύχονται στο Θεό, καθώς ακόμη και αν είναι άθεοι θα ευχαριστηθεί ο Θεός και θα έχουν έτσι καλύτερη επίδραση και πιθανόν βελτίωση στις ζωές τους. Αντιθέτως, το εναλλακτικό μοντέλο (model of challenge), το οποίο προκρίνει και ο Ronald Dworkin, θεωρεί ύποπτο τον πατερναλισμό απορρίπτοντας τη ριζική του υπόθεση πως η ζωή κάποιου δύναται να βελτιωθεί απλώς με τον εξαναγκασμό του σε μια πράξη ή παράλειψη την οποία ο ίδιος θεωρεί χωρίς αξία. Σε αυτό το μοντέλο δε μετράει το εξωτερικό αποτέλεσμα, αλλά η παρουσία και το κίνητρο ή η αίσθηση είναι σημαντικά και επανερχόμενοι στο παράδειγμα με τη θρησκεία η πίστη αποτελεί μέρος του πως αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας στο σύμπαν και μέρος της ευζωίας, επομένως η επιβολή προσευχής δεν προσθέτει κάποια αξία. Εντούτοις, ακόμη και υπό αυτές τις σκέψεις και την υιοθέτηση του προηγούμενου μοντέλου δεν αποκηρύσσεται κάθε μορφή πατερναλισμού. Το ελάττωμα που αποδίδεται στον πατερναλισμό δύναται να ιαθεί από τον ενστερνισμό αν η πατερναλιστική επέμβαση είναι βραχυπρόθεσμη και αν ακόμη δεν ενστερνιστεί το άτομο αργότερα το μέτρο να μην έχει επιφέρει σημαντικό περιορισμό στη ζωή του. Εδώ βρίσκει εφαρμογή το παράδειγμα με το πιάνο. Αν σε ένα παιδί του επιβληθεί να μάθει πιάνο είναι

πιθανό αργότερα να ενστερνιστεί την αξία του και αν αυτό δε συμβεί έχει χάσει ελάχιστο έδαφος σε μια ζωή που δεν θα κάνει χρήση της εκπαίδευσής του.

Ο ενστερνισμός όπως προαναφέρθηκε πρέπει να είναι γνήσιος, και δεν είναι όταν αποτελεί αποτέλεσμα χειραγώγησης, εκφοβισμού, εξαναγκασμού, πλύσης εγκεφάλου, αλλά μόνο όταν αποτελεί τη συμπεριφορά του και όχι σκέψεις άλλου που διοχετεύθηκαν στο μυαλό του.

Συνεπώς, ακόμη και το αποκαλούμενο «the model of challenge» το οποίο αναδεικνύει τη σημασία του ενστερνισμού και αρνείται αρχικά τις ρίζες του πατερναλισμού αφήνει έναν υπό προϋποθέσεις, ανοιχτό χώρο για τον πατερναλισμό .

Σε αυτήν την επιτρεπόμενη εξαίρεση και στην αυστηρή έννοια του ενστερνισμού βρίσκουν έδαφος οι αντίπαλοι της θέσης. Ήδη αναφέρθηκε η διάκριση σε σκληρή και αδύναμη ερμηνεία του ενστερνισμού. Ο σκληρός ενστερνισμός φαντάζει αδύνατος στην εφαρμογή του οδηγώντας σε ακραία παραδείγματα⁵⁹, με αμφιβολία περί του αν εναρμονίζεται και με την έννοια του αυθεντικού ενστερνισμού⁶⁰, ενώ όσον αφορά την αδύναμη ερμηνεία που εξοβελίζει μόνο εξαναγκασμό και χειραγώγηση, είναι πιο ρεαλιστική στις απαιτήσεις της, εντούτοις υποστηρίζεται πως αναγάγει μια άποψη από σκέψεις σχετικά με την αξία συγκεκριμένων επιδιώξεων σε γενική αρχή σχετικά με τη φύση της αξίας γενικά. Επιπρόσθετα, εστιάζει στο γεγονός πως υπάρχουν περιπτώσεις που προσθέτουν αξία παρά την αντίθετη άποψη του δέκτη για αυτό αδυνατώντας να δεχτεί τη πιθανότητα κάποιος να λανθάνει σχετικά με την πεποίθηση του ότι οι επιδιώξεις που τον αναγκάζουν να ακολουθήσει στη ζωή του δεν προσθέτουν αξία σε εκείνην. Τοιαύτη κριτική στον ενστερνισμό δε λαβώνει ιδιαίτερα τη σημασία του και ειδικά την έννοια και την αξία που συνοδεύει τον ενστερνισμό και ιδιαίτερα τον αποκαλούμενο αυθεντικό, αλλά σε συνδυασμό με μια διάσπαση που παρατηρείται και από τους ίδιους τους υποστηρικτές φωτίζει το επιτρεπτό ορισμένες φορές πατερναλιστικών μέτρων

---

⁵⁹ Βλέπε περιπτώσεις (3) και (4) όπου το ότι η Σάρα πηγαίνει στο θέατρο, επειδή δεν έχει άλλη επιλογή ή από παράδοση, σύμφωνα με τη σκληρή ερμηνεία του ενστερνισμού δεν προστίθεται αξία στη ζωή της από αυτές τις ενέργειες. Stephen Wall, ό.π.,σελ 190.

⁶⁰ Ronald Dworkin, *The Foundations of Liberal Equality*, in *Equal Freedom: selected Tanner lectures on human values*, edited by Stephen L. Darwall, University of Michigan Press (1995), σελ. 266.

με το ζήτημα να παραμένει στην οριοθέτηση και εφαρμογή των προϋποθέσεων και την έκφραση που αυτά λαβαίνουν (για τα οποία παρέχονται κάποιες κατευθύνσεις από όσα παρατέθηκαν ανωτέρω).

8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΝΑΛΙΣΜΟΣ(ΜΙΑ ΙΔΙΑΤΕΡΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ)

Στα προηγούμενα κεφάλαια πραγματοποιήθηκε μια απόπειρα προσέγγισης της έννοιας του πατερναλισμού και των αποδιδόμενων σε εκείνον προβλημάτων και παρουσιάστηκαν πατερναλιστικές και αντιπατερναλιστικές θέσεις, ενώ παρατέθηκε ο προβληματισμός σχετικά με τον αν τελικά εναρμονίζεται κάποια μορφή πατερναλισμού με μια σύγχρονη φιλελεύθερη δημοκρατική κοινωνία.

Τα προηγούμενα κεφάλαια ακολούθησαν επομένως το ενδιαφέρον πολλών φιλοσόφων για το γενικό ζήτημα του πατερναλισμού. Όσον αφορά τις εφαρμογές των θεωριών γύρω από αυτόν παρατηρείται ένας δισταγμός των φιλοσόφων να εφαρμόσουν τις γενικές θεωρίες τους στο παράδειγμα των ναρκωτικών και ιδίως της χρήσης ναρκωτικών ουσιών για μη θεραπευτικούς σκοπούς (recreational drugs).⁶¹

Υφίστανται κάποια βασικά στερεότυπα γύρω από τα ναρκωτικά (με κύρια το ιατρικό, το ηθικό και το πολιτισμικό)⁶² τα οποία σε συνδυασμό με πολιτικές σκοπιμότητες συσκοτίζουν προσθέτοντας πολλές φορές νέα κεφάλαια σε έναν πόλεμο κατά των ναρκωτικών, ενώ την κατάσταση δυσχεραίνει η χωρίς ή με αυθαίρετες διακρίσεις μαζική αντιμετώπισή τους,

Σημαντικό στοιχείο που δύναται αν επιβεβαιωθεί να τροφοδοτήσει αποδεκτά νομοθετικά μέτρα πατερναλιστικού χαρακτήρα είναι οι φερόμενες παθολογικές συνέπειες των ναρκωτικών (σε αντίθεση με τα επιχειρήματα ηθικής και περιθωριοποιημένης αντικουλτούρας). Οι παθολογικές συνέπειες ταξινομούνται με βάση την τοξικότητα, την ανοχή και την φυσιολογική και ψυχική εξάρτηση.

---

⁶¹ Ο Feinberg αναφέρει πως νόμοι που απαγορεύουν την εθελούσια χρήση ναρκωτικών συνιστούν μια εύκολη περίπτωση, λυδία λίθος για τη διάκριση του πατερναλιστή από τον φιλελεύθερο. Εντούτοις, αν και σημαντικό το έργο του για τον πατερναλισμό όσον αφορά τα ναρκωτικά δεν εμβαθύνει σε ζητήματα που πραγματικά αφορούν τη θεματική πατερναλισμός και ναρκωτικά.

⁶² Αφροδίτη Κουκουτσάκη, *Χρήση ναρκωτικών, Ομοφυλοφιλία*, Εκδόσεις Κριτική σελ. 55,56.

Εύλογα προκύπτει αμφιβολία για το λυσιτελές ενός γενικού ορισμού για τα ναρκωτικά που να μας επικουρεί θεωρητικά και στη διερεύνηση της σχέσης τους με τον πατερναλισμό.⁶³

Πώς θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μια πατερναλιστική πολιτική έναντι της χρήσης ναρκωτικών; Επιχειρήματα, στηριζόμενα σε έναν νομικό ηθικισμό δε φαίνεται να διαθέτουν την απαιτούμενη ισχύ για ένα τόσο λεπτό ζήτημα που καλείται να αντιπαρατεθεί και ει δυνατόν να εναρμονιστεί με τους υπερασπιστές της προσωπικής αυτονομίας. Προς αυτόν τον σκοπό αρχικά κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στον ήπιο πατερναλισμό που κατά τον Feinberg είναι ο μόνος που δικαιολογεί πατερναλιστική επέμβαση στα ναρκωτικά. Πιο συγκεκριμένα, το εθελούσιο πάνω στο οποίο στηρίζεται η διάκριση του Feinberg όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο αποτελεί μια πολυσύνθετη έννοια για αυτό και αναφέρει στο έργο του τρία σενάρια σχετικά με την χρήση επικίνδυνων, όχι για θεραπευτική χρήση, ναρκωτικών. Στο πρώτο σενάριο ο P πιστεύει πως η χρήση του χ εσφαλμένα πως του δεν προκαλεί βλάβη οπότε η επιλογή του είναι ουσιωδώς μη εθελούσια, καθώς δεν είχε πρόθεση να καταναλώνει ουσία που μπορεί να του προκαλεί φυσική βλάβη. Στο δεύτερο σενάριο ο P είναι ενήμερος πως το χ είναι επιβλαβές, αλλά έχει πρόθεση να βλάψει πραγματικά τον εαυτό του. Και αυτή η περίπτωση ομοιάζει να ανήκει στην κατηγορία των μη εθελούσιων επιλογών, είναι σαν ο χρήστης να έχει χάσει την πλήρη χρήση των λειτουργιών του. Αν όμως η επακολουθήσασα έρευνα δεν φανερώσει ανεξάρτητα στοιχεία μη ικανότητας τότε ο P μπορεί να συνεχίσει. Στο τελευταίο σενάριο ο P κατανοεί τα ρίσκα της χρήσης του χ, δεν έχει πρόθεση αυτοβλάβης και δηλώνει ότι δεν τον ενδιαφέρει η πρόκληση βλάβης, καθώς θα έχει λάβει τόση ευχαρίστηση πρώτα που αξίζει η ανάληψη του ρίσκου. Πρόκειται επομένως για εθελούσια επιλογή η οποία αδικαιολόγητα παραβιάζει την αυτονομία του.

Καθίσταται έκδηλο πως μια γενική νομοθετική αντιμετώπιση δε δύναται να καλύψει κάθε μεμονωμένη περίπτωση όπως τα τρία παραπάνω παραδείγματα. Στην πλειονότητά τους φαίνεται οι περιπτώσεις να υπάγονται στο τρίτο

---

⁶³ Υφίστανται διάφοροι και διαφορετικοί ορισμοί για τα ναρκωτικά (νομικοί, ιστορικοί, εγκληματολογικοί) που δε φαίνεται πολλές φορές να μας καλύπτουν (π.χ. ως ναρκωτικό το αλκοόλ). Για ορισμούς βλέπε Αφροδίτη Κουκουτσάκη,ό.π. σελ 60 επ. .

σενάριο και να είναι εθελούσιες οπότε φαίνεται ο νόμος να μην μπορεί να δικαιολογήσει επέμβαση με βάση το χειρότερο σενάριο, ενώ πιο αυστηρή είναι η δεοντοκρατική άποψη πως σε όσους εκούσια προβαίνουν στο ρίσκο με τη χρήση έστω και αν αποτελούν τη μειοψηφία δεν είναι επιτρεπτή η εφαρμογή σε αυτούς ενός από απαγορευτικού προς τη χρήση νόμου.

Εντούτοις, συνεχίζεται η προσπάθεια δικαιολόγησης πατερναλιστικών μέτρων ενάντια στη χρήση επικίνδυνων ναρκωτικών στη βάση του ήπιου πατερναλισμού στηριζόμενη αυτή τη φορά σε ένα φαινομενικά περισσότερο υποσχόμενο επιχείρημα σχετικά με την εξάρτηση και τις συνέπειές της.

Ο ισχυρισμός ότι μια ουσία είναι εξαρτησιογόνος είναι αόριστος και υφίστανται τουλάχιστον τρεις ερμηνείες για το πώς νοείται η εξάρτηση. Σύμφωνα με την πρώτη ερμηνεία, ένα ναρκωτικό μπορεί να είναι εθιστικό αν οι χρήστες αναπτύσσουν αυτό που ονομάζεται ανοχή⁶⁴ απαιτώντας προοδευτικά μεγαλύτερες δόσεις για την παραγωγή του ίδιου αποτελέσματος. Ακόμη είναι εθιστικά όταν οι χρήστες διακινδυνεύουν έναν ψυχολογικό εστιασμό σε σχέση με άλλα ενδιαφέροντά τους. Τέλος, ένα ναρκωτικό μπορεί να προκαλεί εθισμό αν οι χρήστες αναπτύσσουν φυσική εξάρτηση και στερεοτικό σύνδρομο όταν το ναρκωτικό δεν είναι διαθέσιμο.

Από τις τρεις ερμηνείες η τρίτη είναι η μόνη που υπό το πρίσμα των προεπιλογών μπορεί να υποστηρίξει πατερναλιστική επέμβαση με το λόγο του μη εθελούσιου.⁶⁵ Αν οι δυσκολίες υπερκέρασης του συνδρόμου είναι τόσο μεγάλες, τα άτομα θα χάσουν την ικανότητά τους να επιλέξουν τη διακοπή χρήσης των ναρκωτικών (και έτσι συνίσταται το μη εθελούσιο). Η εξάρτηση παρουσιάζεται δηλαδή σαν ένα είδος δουλείας.

Κάποιες δυσκολίες εμποδίζουν την προηγούμενη συλλογιστική. Αρχικά, δεν είναι προφανές πως το μη εθελούσιο αποτελεί συνέπεια της φυσικής

---

⁶⁴ Ο όρος ανοχή αναφέρεται στη διαδικασία προσαρμογής του οργανισμού στα αποτελέσματα της ουσίας. Δηλαδή τα αποτελέσματα έπειτα από κάποιο διάστημα συστηματικής χρήσης μειώνονται σε ένταση, ώστε να χρειάζεται μεγαλύτερη δόση για να προκληθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αφροδίτη Κουκουτσάκη, ό.π., σελ.66.

⁶⁵ Το γεγονός ότι μεγαλύτερες δόσεις της ουσίας απαιτούνται για την πρόκληση ίδιων αποτελεσμάτων δεν οδηγεί σε μη εθελούσια πράξη, ενώ παρατηρείται δυσκολία στη διαφοροποίηση από άλλες επιδιώξεις που δεν καθίστανται υποψήφιος για πατερναλιστικές επεμβάσεις. Husak Douglas N., *Recreational Drugs and Paternalism*, . *Recreational Drugs and Paternalism in Law and Philosophy* December 1989, Volume 8, Issue 3, σελ.375.

εξάρτησης. Ο φόβος για την απόκτηση στερητικού συνδρόμου δεν καθιστά την συμπεριφορά εθισμού νομικά μη εθελούσια. Ακόμη όμως και γίνει δεκτό το μη εθελούσιο, αποτελεί στοιχείο όχι επαρκές για μια πατερναλιστική επέμβαση. Δε δικαιολογείται η θέσπιση ενός νόμου εκ μόνου του γεγονότος ότι προστατεύει τα άτομα από μη εκούσιες συμπεριφορές τους. Στο παράδειγμα που ο Ρενστερνίτζεται την άποψη πως η απόλαυση από τη χρήση του χ υπερακοντίζει τον κίνδυνο βλάβης ο υπολογισμός του δε δικαιολογεί παρέμβαση απλώς επειδή το χ είναι εθιστικό, καθώς η πεποίθησή του διακρίνεται από το γεγονός του να εθιστεί πράγματι σε αυτό.

Σε αντίθεση με τον Feinberg που χαρακτηρίζεται συνεπής, ο Mill όπως ήδη προαναφέρθηκε έχει μια εξαίρεση εκείνη των εθελούσιων συμβολαίων υποδούλωσης. Και επειδή υποστηρίζεται ότι η εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες αποτελεί ένα είδος δουλείας εξετάζεται αν η εξαίρεση καλύπτει και τη χρήση ναρκωτικών ουσιών που προκαλούν εθισμό. Σε αντίθεση όμως με τα συμβόλαια υποδούλωσης που έχουν άμεση εφαρμογή, η εξάρτηση δε συμβαίνει από την αρχική χρήση, ενώ συχνά δεν επιβεβαιώνεται ο μύθος που θέλει όλοι οι χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών να εθίζονται.

Αν πράγματι γίνει δεκτή η ύπαρξη του εθισμού(πράγμα όχι πρόδηλο και με αρκετές δυσκολίες) τότε τίθεται ζήτημα σχετικά με το αν το άτομο συνεχίζει γνήσια να επιλέγει το αγαθό και τους σκοπούς της ζωής του.

Τη δικαιολόγηση του σκληρού πατερναλισμού αναδεικνύει η άποψη πως οι ζωές των ανθρώπων δεν παρουσιάζουν πάντοτε τη συνοχή και την ωριμότητα που εκφράζει η φιλελεύθερη ιδέα της ατομικότητας, αλλά αντιθέτως εκδηλώνουν, απροσεξία, αφέλεια, βραχύ βλέμμα και μια αναχώρηση από κεντρικές θέσεις τους. Κατά αυτήν τη άποψη μια με αγαθοβουλία επέμβαση δεν παραβιάζει την ακεραιότητα. Αντιθέτως, την προστατεύει.

Τοιαύτη άποψη δύσκολα θα καθίστατο αποδεκτή από τους περισσότερους φιλοσόφους, ενώ συνοδεύεται από δύο σημαντικές αδυναμίες που την καθιστούν ευάλωτη όπως η δυσκολία παραγωγής από αυτό το

επιχείρημα ενός γενικού νόμου και το γεγονός πως μια φιλοσοφία δικαίου εστιασμένη στην προσωπική αυτονομία μάλλον δεν θα προωθούσε την ιδέα ενός νόμου που θα επέφερε συνέπειες εις βάρος κάποιων που δεν επηρεάζονται από τη χρήση για χάρη της προστασίας κάποιων άλλων.

Η απαγόρευση των ναρκωτικών (use of recreational drugs) μπορεί να χαρακτηριστεί πατερναλιστική αποφεύγει όμως τον χαρακτηρισμό ηθικιστική, τελειοκρατική ιδωμένη ως προσπάθεια προστασίας ικανοποιητικών παρεχόμενων επιλογών, που αποτελεί ένα ουδέτερο φιλελεύθερο καλό. Ο de Marneffe δεν θεωρεί τον πατερναλισμό *prima facie* σφάλμα. Ο περιορισμός της ελευθερίας του άλλου δικαιολογείται όταν οι καλοί λόγοι για να προτιμήσει το άτομο την κατάσταση που περιορίζεται η ελευθερία του υπερβαίνουν τους καλούς λόγους για να προτιμήσει την κατάσταση του όταν η ελευθερία του δεν περιορίζεται κατά αυτόν τον τρόπο. Αυτή η θέση διαθέτει έναν ισχυρό αντίπαλο όμως ότι γενικά οι άνθρωποι είναι σε θέση να αποφασίζουν τότε προάγουν ή όχι την ευζωία τους, με αποτέλεσμα να μην προτιμούν την πατερναλιστική επέμβαση. Τα ενδεχόμενα οφέλη από την απαγόρευση των ναρκωτικών σε ώριμους ενήλικες θα μπορούσαν να αποτελέσουν μόνο βοηθητικό και όχι επαρκή λόγο για την απαγόρευση.

Θα μπορούσε να εφαρμοσθεί η θεωρία περί αυτοκυριαρχίας με βάση την οποία αν δεν παραβιάζεται μέσω των δύο εκφάνσεων της τότε αν και πατερναλιστική μια πράξη-πολιτική καθίσταται επιτρεπτή. Η απαγόρευση συγκεκριμενοποιείται στην διάκριση μη νομιμοποίησης και ποινικοποίησης. Όσον αφορά την ποινικοποίηση και την τιμώρηση της χρήσης ναρκωτικών εκείνη φαίνεται να βρίσκει πρόσκομμα στην αρχή της απαγόρευσης, καθότι η χρήση παρανόμων ναρκωτικών αποτελεί μια σημαντική μορφή ελέγχου πάνω στις πνευματικές εμπειρίες και στις διαθέσεις μας και στο σώμα μας, ενώ τουλάχιστον σε κάποιες περιστάσεις φαίνεται οι λόγοι για τη χρήση ναρκωτικών ουσιών να κερδίζουν τους λόγους για την αποχή από εκείνην. Αντίθετα, η μη νομιμοποίηση των ναρκωτικών ουσιών (ιδίως παραγωγή, πώληση, κατοχή ποσοτήτων) αν και πατερναλιστική δεν παραβιάζει την αρχή της ευκαιρίας οπότε καθίσταται επιτρεπτή η μη νομιμοποίηση.

Παραμένει έντονος ο προβληματισμός σχετικά με ικανούς ενήλικες που εξασκούν την αυτονομία τους και θεωρούν ως αγαθό και βρίσκουν ευτυχία στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. Όταν δηλαδή η επιλογή τους είναι συνειδητή και εκείνοι ικανοί να την λάβουν. Σε αυτό το σημείο επαναφέρεται η συζήτηση αναφορικά με τη θέση ενστερνισμού.

Δύναται κάποιο άτομο ή συντεταγμένα η πολιτεία να απαγορεύσει τη χρήση ναρκωτικών (έστω, αν όχι όλων, συγκεκριμένων) από ικανούς ενήλικες που για αυτούς η χρήση προσφέρει ευδαιμονία, ή που απλώς γυρίζουν κουρασμένοι από τη δουλειά και επιθυμούν να χαλαρώσουν με μια ταινία και μαριχουάνα, ειδικά αν εξαιρέσουμε από την προβληματική τον εθισμό που όπως παρατηρήθηκε αποτελεί διαφορετικό ζήτημα που χρήζει άλλης αντιμετώπισης;

Αν γίνουν δεκτά τα όσα αναφέρθηκαν στο αμέσως προηγούμενο κεφάλαιο και ασπαστούμε την πρόκριση του μοντέλου της πρόκλησης (model of challenge) τότε είναι δυνατή η θέσπιση κάποιων πατερναλιστικών νομοθεσιών υπό ένα συγκεκριμένο όμως πνεύμα, ώστε να μην διασαλεύεται αξιόλογα η έννοια της αυτονομίας και του ενστερνισμού.

Η εξαίρεση στην οποία γίνεται μνεία σε έργο ενός βασικού υποστηρικτή της θέσης ενστερνισμού αναδεικνύει τις συνθήκες που επιτρέπεται.⁶⁶ Οι συνθήκες συνίστανται στο βραχυπρόθεσμο, το μεταγενέστερο ενστερνισμό ή σε κάθε περίπτωση το μη σημαντικό περιορισμό των επιλογών ζωής του, καθότι και τη μη επέμβαση με μέσα χειραγώγησης, εξαναγκασμού ή κάθε άλλο όμοιο στην απαξία μέσο.

Είναι εύκολη ή τουλάχιστον δυνατή η υποκατάσταση των δεδομένων για τη χρήση ναρκωτικών ουσιών και την απαγόρευση με εκείνων του πιάνου, ώστε να αποκτήσει νομιμοποίηση κάποιος νόμος που με στόχο την αποτροπή από

---

⁶⁶ Εδώ γίνεται αναφορά στο παράδειγμα του Dworkin με το παιδί που εξαναγκάζεται να παίξει πιάνο, αυτή όμως η επέμβαση φαίνεται να δικαιολογείται φανερώνοντας την ιδέα-τις προϋποθέσεις κατά εκείνον επιτρέπεται ο πατερναλισμός. Ronald Dworkin, όπ., σελ. 265-266.

τη χρήση ναρκωτικών προσθέτει αξία στη ζωή των δεκτών; Σημειωτέον, πως σε αυτό το σημείο δε γίνεται αναφορά σε περιπτώσεις εθισμού.⁶⁷ Αν για κάποια άτομα η χρήση ναρκωτικών τους προσδίδει ευδαιμονία, αποτελεί ένα αγαθό στη ζωή τους στο οποίο συχνά προστρέχουν, μια απαγόρευση δοκιμάζει το βραχυπρόθεσμο και τον αν υφίσταται περιορισμός στη ζωή του σημαντικός. Το παράδειγμα με το πιάνο αποτελεί μια «εύκολη» περίπτωση όπου δεν υπάρχει σημαντικός περιορισμός και κόστος ζωής. Η δυσκολία έγκειται σε περιπτώσεις που αγγίζουν τις οριακές γραμμές και μάλλον τέτοιες καθίστανται οι περιπτώσεις που τίθενται σκοποί ζωής όπως στην περίπτωση μας στην απόλαυση που τα ναρκωτικά προκαλούν και οι οποίες σύμφωνα με το σχήμα μας τείνουν στο μη επιτρεπτό.

---

⁶⁷ Ο οποίος αποτελεί άλλη περίπτωση και λαμβάνει διαφορετική αντιμετώπιση.

9^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πατερναλισμός βαπτισμένος ήδη από τους πολέμιούς του φαίνεται *prima facie* να αποτελεί ένα σφάλμα πόσω μάλλον στο πλαίσιο μιας σύγχρονης φιλελεύθερης κοινωνίας που θέτει στο επίκεντρο την αυτονομία των πολιτών της. Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάστηκαν βασικά επιχειρήματα αντιπατερναλισμού εστιασμένα σε σημαντικό βαθμό γύρω από την έννοια της αυτονομίας, στη συνέχεια κάποιοι τριγμοί σε έναν απόλυτο αντιπατερναλισμό και αφού τέθηκε επί χάρτου η διάκριση ήπιου και σκληρού πατερναλισμού (καθώς και ο αποκαλούμενος καντιανός πατερναλισμός) και έγινε αναφορά σε εξ αρχής υποστηρικτικά του εξαναγκαστικού πατερναλισμού επιχειρήματα έπειτα και από μια εφαρμογή στα ναρκωτικά καταλήγουμε στο αρχικό και κινητήριο ερώτημα του αν και σε ποια μορφή δικαιολογείται η υιοθέτηση πατερναλιστικών μέτρων-πολιτικών. Αφού λάβουμε υπόψη και τη θέση ενστερνισμού και τα μοντέλα αξιών που δικαιολογούν ή μη πολιτική νομοθεσία.

Αρχικά, διαπιστώνεται πως δεν μπορεί να γίνει δεκτή μια άποψη προερχόμενη από τον ελευθερισμό που θα απαγόρευε κάθε είδους πατερναλισμό, καθώς θα παράβλεπε κάποιες περιπτώσεις που όπως αναδείχθηκε προηγουμένως ο πατερναλισμός γίνεται δεκτός.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η σκέψη φιλοσόφων όπως ο Feinberg που αν και κατατάσσονται στο ιδεολογικό στρατόπεδο του αντιπατερναλισμού και δη του απόλυτου, δέχονται εν τούτοις δραστηριότητες που εντάσσονται στον ήπιο πατερναλισμό. Η διάκριση όμως πρέπει να μην έχει σκοπό κάλυψης μέτρων που φαίνεται να φέρουν πατερναλιστικό χαρακτήρα. Η θέση της οριοθετικής γραμμής καθίσταται δύσκολη λαμβανομένης υπόψιν της πολυπλοκότητας των εννοιών και της διαφορετικότητας της κάθε περίπτωσης. Εντούτοις, εκείνο που με σιγουριά μπορεί να θα υποστηριχθεί είναι πως η διάκριση μεταξύ σκληρού και ήπιου πατερναλισμού δεν πρέπει να είναι εικονική, ενώ το εκούσιο ή μη θα πρέπει αποτελεί σημαντικό ενδείκτη, αλλά όχι επαρκή προϋπόθεση για την υπαγωγή στην αντίστοιχη κατηγορία πατερναλισμού. Το κρίσιμο στοιχείο για την υπαγωγή στην αντίστοιχη κατηγορία συνίσταται στην παραβίαση ή μη της αυτονομίας(για την οποία δεν αρκεί η επέμβαση παραδείγματος χάριν σε μη

εθελούσια πράξη για να μην παραβιάζεται ή αν συμβαίνει σε εκούσια να συνάγεται ότι υφίσταται πάντοτε παραβίαση), ενώ στην τελική απόφαση για το επιτρεπτό μιας «πατερναλιστικής» ενέργειας διαδραματίζουν και άλλοι παράγοντες ρόλο όπως το σοβαρό της πράξης. Είναι αναγκαία επομένως μια πειστική έννοια της αυτονομίας. Δεν καθίσταται αντιθέτως αναγκαίος ο ενστερνισμός μιας γενικής αντιπατερναλιστικής αρχής όπως η αρχή της μη βλάβης, κάτι που αναδεικνύει η έννοια της αυτοκυριαρχίας η οποία όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο σημείο αφήνει περισσότερο χώρο στον πατερναλισμό και δεν παρέχει λόγο να θεωρείται πάντοτε λάθος διαφυλάσσοντας ταυτοχρόνως την αυτοκυριαρχία των ατόμων.

Σε παρόμοιο πλαίσιο με τον ήπιο πατερναλισμό κινείται ο αποκαλούμενος Καντιανός πατερναλισμός που δεν αντιστρατεύεται κάθε επέμβαση στην ελευθερία κάποιου, η θεωρία όμως που προσφέρει αναπτύσσει κάποια προβλήματα ειδικά όταν επρόκειτο να εφαρμοστεί σε συγκεκριμένες περιστάσεις, ενώ τίθεται εν αμφιβολία αν πράγματι είναι πατερναλισμός⁶⁸.

Κατά αυτόν τον τρόπο εντοπίστηκαν κάποιοι τριγμοί στο οικοδόμημα που στεγάζει τον αντιπατερναλισμό και ειδικά τον απόλυτο. Αντίθετα, η θέση πως αρχικά ο πατερναλισμός είναι θεμιτός όπως υποστηρίζεται από την Conly εμφανίζει σημαντικά προβλήματα, με τη στρατηγική της όπως αναδείχθηκε να βρίθει εμπειρικών στοιχείων και να ελλείπει στιβαρότητας. Πιο καλά σμιλεμένα είναι τα επιχειρήματα που προέρχονται από τον χώρο της τελειοκρατίας και της υποστηριζόμενης φιλελεύθερης τελειοκρατίας που αποπειράται να αποδείξει το μη ασυμβίβαστο της αφοσίωσης στην αυτονομία με την τελειοκρατία. Επιφυλάσσει σημαντική θέση στην αυτονομία μεταξύ όμως άλλων αξιών και όχι ως απροϋπόθετης αξίας, ενώ αν και αντιμετωπίζει με επιχειρήματα τα βασικά αντεπιχειρήματα αυτής της θέσης ομοιάζει να βρίσκει κάποια προσκόμματα στην αντιμετώπιση του επιχειρήματος του ενστερνισμού.

Ο ενστερνισμός όπως προκύπτει από το μοντέλο της πρόκλησης το οποίο φαίνεται να δίνει καλύτερες απαντήσεις σε πολλά ζητήματα γύρω από ζητήματα ηθικής και το οποίο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη μάχη έναντι στον ηθικό

---

⁶⁸ Αναφορά έχει γίνει σε παρόμοιο προβληματισμό στο πλαίσιο της διάκρισης ήπιου-σκληρού πατερναλισμού.

σκεπτικισμό, θέτει στη γνήσια μορφή του στο επίκεντρο την αυτονομία και όταν το άτομο είναι ικανό και πλήρως ενημερωμένο απορρίπτει αρχικά τον πατερναλισμό. Δεν τον αποκηρύσσει πλήρως, αλλά τον θεωρεί ύποπτο και διαθέτει συγκεκριμένες προϋποθέσεις, ώστε να καθίσταται δύσκολη η εφαρμογή του όταν πρόκειται για επέμβαση που αφορά μακροπρόθεσμους στόχους ζωής και σημαντικούς περιορισμούς επιλογών.

Επομένως, είναι επιτρεπτή η επιβολή μέτρων που φαίνεται να χαρακτηρίζονται ως πατερναλιστικά όταν δεν παραβιάζουν μια συγκεκριμένη έννοια αυτονομίας ή την έννοια της αυτοκυριαρχίας, ενώ παρουσιάζονται δυσκολίες όταν υπερβαίνουν αυτό το κατώφλι. Όταν δηλαδή η επιβολή στρέφεται κατά δραστηριότητας η οποία δεν μπορεί να υπαχθεί στον ήπιο πατερναλισμό, παραβιάζει την αρχή της αυτοκυριαρχίας και ούτε ανήκει στις εξαιρέσεις από τον ενστερνισμό εκεί φαίνεται να ανακύπτει το πρόβλημα. Με πιο σίγουρη εξαίρεση ίσως τα οικειοθελή συμβόλαια υποδούλωσης τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες μη εύκολα εφαρμόσιμες σε άλλη περίπτωση ακόμη και αν και για αυτό φαίνεται να καθίσταται ανεκτή η απαγόρευση τους (κάτι που υποστηρίζουν και φιλόσοφοι με κίνδυνο να διασπασθεί η συνέχεια των θεωριών τους).⁶⁹

Όσον αφορά το ζήτημα της σχέσης του πατερναλισμού με τα ναρκωτικά, αυτό αποτελεί ένα παράδειγμα εφαρμογής που εμφανίζει διάφορες απαιτήσεις και ιδιαιτερότητες και για αυτό συνήθως αποφεύγεται σε έργα φιλοσόφων που ασχολούνται με τον πατερναλισμό. Το ζήτημα της χρήσης επικίνδυνων ναρκωτικών για ψυχαγωγικούς σκοπούς πρέπει να αντιμετωπίζεται με νηφαλιότητα και απεκδυόμενο σχετικούς μύθους. Επέμβαση με προσοχή μπορεί να υπάρξει όταν πράγματι έχει επέλθει εθισμός. Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται μια δυσκολία στην εφαρμογή θεωριών όπως του ήπιου πατερναλισμού (δυσκολία σαν γενική αντιμετώπιση, σε κάποια περιπτώσιολογία δύναται να εφαρμοστεί) και στις αρχές της απαγόρευσης και της ευκαιρίας (σύμφωνα με αυτές επιτρέπεται η μη νομιμοποίηση όχι όμως και η ποινικοποίηση). Όταν τα άτομα πλήρως ενημερωμένα και ικανά και έχοντας φτάσει στο σημείο αντιμετώπισης της χρήσης σαν στοχοθεσία ζωής, της

---

⁶⁹ Αναφορά στην αντιπατερναλιστική θεωρία του Mill και την εξαίρεση με τα συμβόλαια εθελούσιας υποδούλωσης που φαίνεται να δοκιμάζει τη συνέπεια της θεωρίας του.

απόλαυσης δηλαδή που εκείνα προκαλούν είναι δύσκολο να υποστηριχθούν μέσα εξαναγκαστικού πατερναλισμού. Είναι δυνατόν όμως να υπάρξει μια κινητοποίηση μέσω της εκπαίδευσης και άλλων εναλλακτικών.

Λαμβανομένων υπόψιν των ανωτέρω, ο πατερναλισμός ακόμη και στους κόλπους μιας σύγχρονης φιλελεύθερης κοινωνίας θα ήταν υπερβολικό να πούμε πως αποτελεί πάντα λάθος και μάλιστα ένα *pro tanto* σφάλμα. Οι υποψίες όμως γύρω από αυτόν πάντοτε θα παραμένουν, καθότι ισχυρό το διακύβευμα της αυτονομίας, όμως δεν θα πρέπει άκριτα και δίχως άλλο να αποτελεί τον Μάκβεθ της πολιτικής φιλοσοφίας και της νομοθέτησης.⁷⁰ Επιβάλλεται πρώτα να εξετάζεται αν υπάρχει αντιστοιχία του τίτλου του έργου με το περιεχόμενό του και αν αυτό συμβαίνει να αποφαινόμεστε σύμφωνα με όσα παρατέθηκαν, αν στις συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι επιτρεπτός.

---

⁷⁰ «Ο Μάκβεθ θεωρείται από τους Άγγλους ηθοποιούς έργο καταραμένο. Ξέρω μάλιστα πως η συντεχνία, όταν μιλά γι' αυτό, όταν χρειαστεί να αναφερθεί ακόμη και σε στίχους του χρησιμοποιεί τους όρους «το έργο» ή «αυτό»!! Και θεωρείται καταραμένο γιατί έχει καταβαραθρώσει δεκάδες πρωταγωνιστές και έχει σχεδόν πάντα ως παράσταση αποτύχει ή στην καλύτερη περίπτωση έχει αφήσει πολλά ερωτηματικά, απορίες και κενά στην προσέγγισή του», Γεωργουσόπουλος Κώστας, *Η δολοφονία του ύπνου*, <https://www.tanea.gr/2007/09/24/lifearts/culture/i-dolofonia-toy-ypnou/>. Έτσι όπως η λέξη Μάκβεθ λόγω κάποιων ιδιαίτερα αρνητικών γεγονότων προκαλεί έντονη αποστροφή και αποφεύγεται από τους Άγγλους ηθοποιούς ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και την έκβαση του έργου και του ανεβάσματος, έτσι και πατερναλισμός είναι και ιστορικά και ετυμολογικά αρνητικά φορτισμένος και προκαλεί αποστροφή πριν καν εξεταστεί, ενώ αν ένας νόμος π.χ. αποδοθεί σε λόγους που τους συνοδεύει άλλη λέξη τότε μπορεί ο ίδιος νόμος να γίνει αποδεκτός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ανδρουλιδάκης Κωνσταντίνος μετάφραση σε Μεταφυσική των ηθών Ιμμάνουελ Καντ, Σμίλη, 2013
2. Γεωργουσόπουλος Κώστας, Η δολοφονία του ύπνου, <https://www.tanea.gr/2007/09/24/lifearts/culture/i-dolofonia-toy-ypnou/>
3. Κουκουτσάκη Αφροδίτη, Χρήση ναρκωτικών, Ομοφυλοφιλία, Εκδόσεις Κριτική, 2002
4. Μπαλής Νίκος, μετάφραση σε Περί Ελευθερίας, Τζων Στιούαρτ Μιλ, Επίκουρος, 2014
5. Arneson Richard J. Paternalism, Utility and Fairness, *Revue Internationale de Philosophie*, Vol. 43, No. 170 (3), L'Éthique égalitariste / Egalitarian Ethics (1989), pp. 409-437 Published by: *Revue Internationale de Philosophie*
6. Birks David, How Wrong is Paternalism?, in *Journal of Moral Philosophy* 15 (2):136-163 (2018)
7. Conly Sarah Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism Cambridge University Press, 2013
8. Coons Christian and Michael Weber, PATERNALISM: Theory and Practice :
  - α. Cholbi Michael, Kantian paternalism and suicide intervention
  - β. Scoccia Danny, The right to autonomy and the justification of hard paternalism
  - γ. de Marneffe Peter, Self-sovereignty and paternalism
  - δ. Dworkin Gerald, Defining Paternalism
9. Dworkin Ronald, The Foundations of Liberal Equality, in *Equal Freedom: selected Tanner lectures on human values*, edited by Stephen L. Darwall
10. Ronald Dworkin, Liberalism, in *A Matter of Principle*, Cambridge, Mass Harvard University Press 1985 σ127
11. Feinberg Joel, *The Moral Limits of the Criminal Law Volume 3: Harm to Self* Oxford University Press, 1986 , University of Michigan Press , 1995
12. Feinberg Joel, Autonomy, Sovereignty, and Privacy: Moral Ideals in the Constitution, *Notre Dame Law Review* Volume 58, Issue 3, 1983

13. Grill Kalle Paternalism, In Chadwick, R (ed.) Encyclopedia of Applied Ethics 2d ed., Elsevier
14. Husak Douglas N., Recreational Drugs and Paternalism, . Recreational Drugs and Paternalism in Law and Philosophy December 1989, Volume 8, Issue 3, pp 353–381
15. MacIntyre, After Virtue, Notre Dame 1984
16. Mill John Stuart, On Liberty (Cambridge University Press Edition, ed. By Stefan Collini, New York, 2013)
17. Raz Joseph , The Morality of Freedom, Clarendon Press Oxford 1986
18. Rawls John, A theory of Justice, Cambridge, Mass Harvard University Press 1971,
19. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>
20. Sher George, Beyond Neutrality, Cambridge University Press, 1997
21. Scoccia Danny In Defense of Hard Paternalism Danny Law and Philosophy 27 (4):351 - 381 (2008)
22. Sandel Michael J., Liberalism and the Limits of Justice Cambridge, Mass Harvard University Press 1982
23. Velleman David, “A Right to Self-Termination?” Ethics v. 109 no. 3 (April 1999): 606-28
24. Vujadinović Dagica, Ethics and Morality in Dworkin’s Political Philosophy, 25th IVR World Congress LAW SCIENCE AND TECHNOLOGY Frankfurt am Main 15–20 August 2011 Paper Series No. 098 / 2012 Series D History of Philosophy; Hart, Kelsen, Radbruch, Habermas, Rawls; Luhmann; General Theory of Norms, Positivism 2013)
25. Wall Steven, Liberalism, Perfectionism and Restraint, Cambridge University Press (September 13, 1998)